

د پوهني وزارت

د تعليمي نصاب، د ټيرونگو د روزنې او د
ساينس د مرکز معيشت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو
د تاليف لوي رياست

فرهنگ

يوولسم ټولگي

فرهنگ - يوولسم ټولگي

Ketabton.com

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ ش

د درسي کتابونه د پوهني وزارت پوري اړه لري، پلورل او پيرودل يې په
کاکه منع ده. له سر غورونکو سره قانوني چلن کېږي.

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ستاینې د مرکز مهمیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوری راست

فرهنگ یو و لسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

الف

مؤلفان

- عبدالحميد عاطف
- فضل الرحمن فقيهي

علمي او مسلکي ايدیت

- دکتور خوش نظر پاميرزاد
- عبدالرؤوف حکيمي

ژباړونکی

احمد شاه زغم

د ژبې ادبپوران

- محمد امين نژند
- غلام سرور گلاب زی صافی

دیني، سیاسي او کلتوري کمیټه

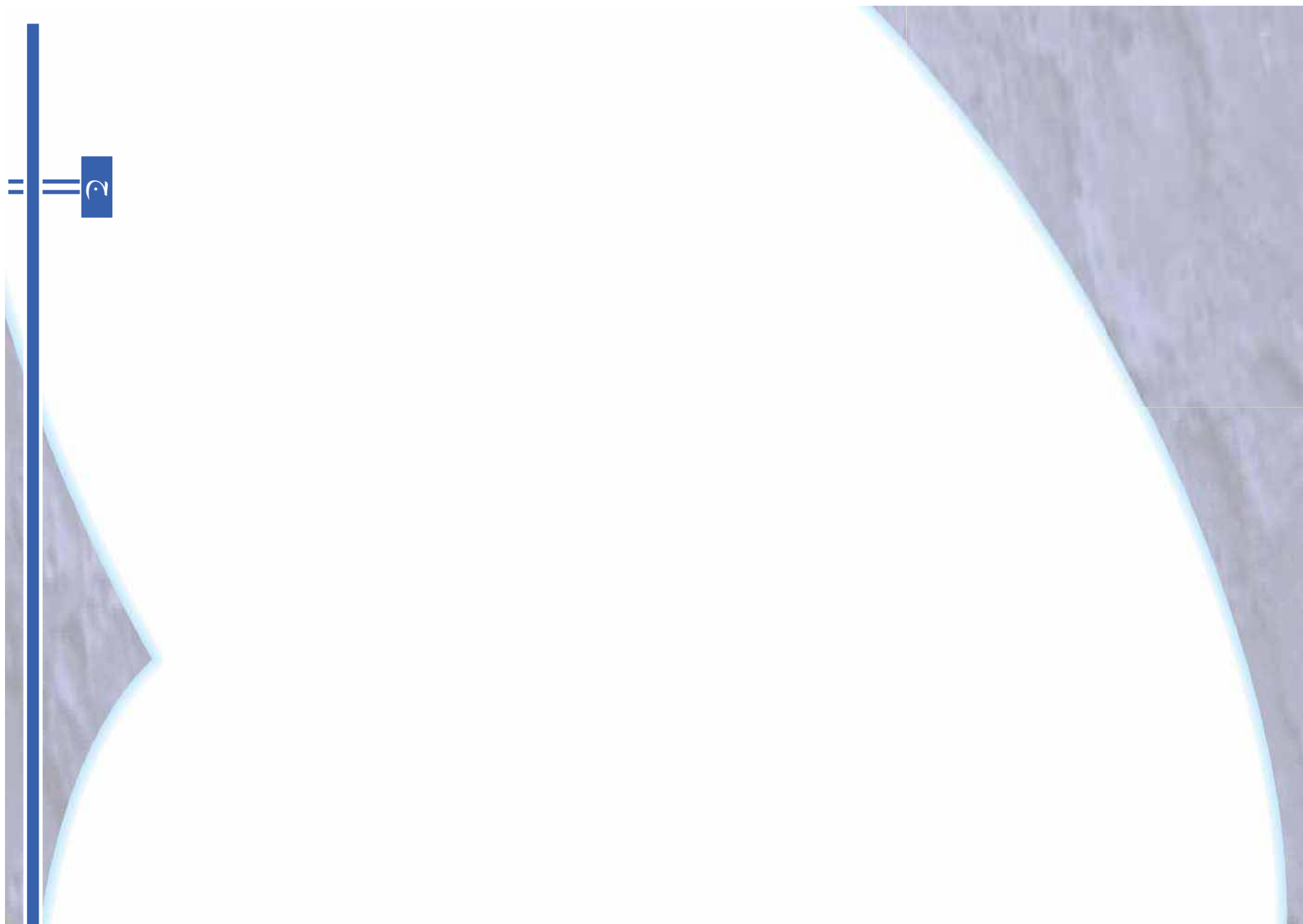
- ډاکټر عطاء الله واحديار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- حبيب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار

د څارنې کمیټه

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین
- دکتور شیر علي ظریفی د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤل
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو تالیف لوی رئیس

طرح او ډیزاین

- صفت الله مومند

ملي سرود

دا وړت د هر افغان دی	دا وطن افغانستان دی
هر بچی یې قهرمان دی	کور د سولې، کور د تورې
د بلوڅو د ازبکو	دا وطن د ټولو کور دی
د ترکمنو د تاجکو	د پښتون او هزاره وو
پامریان، نورستانیان	ورسره عرب، گوجر دي
هم ایماق، هم پشه یان	براهوي دي، قزلباش دي
لکه لمر پر شنه آسمان	دا هیواد به قل خلیږي
لکه زړه وي جاویدان	په سینه کې د آسیا، به
وایو الله اکبر وایو الله اکبر	نوم د حق مو دی رهبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام
گرانو استادانو، ښوونکو او زده کوونکو!

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توګی دی چې د علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامېخته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي؛ البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظرونو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، د همدې ارزښتونو پر بنا تدوين او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې ېکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسې پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لویو او زامنو په ټاکيفته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برېاوې ور په برخه کړي.

زه باور لرم چې زموږ ګران استادان او ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره ډنډه او دارنده مسؤوليتونه لري.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې برخه کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظرونو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په تدوين کولو او ترتيب کې ښې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په ترتيب او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې ښې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق
فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

لیک لړ

مخ	سرلیک	د لوست شمېر	خبرګۍ
ح	سریزه		
۱	د کتاب عمومي موخې او هدفونه		
۲	اسطوري او افسانې		
۳	اسطوري او افسانې	لومړۍ لوست	لومړۍ خبرګۍ
۱۱	ګیسي او حکایتونه	دویم لوست	
۱۵	رزمي شعرونه او شېنامه لوستل	درېم لوست	
۱۹	د لومړي خبرګۍ لنډيز		
۲۰	ولسي ادبیات		دویم خبرګۍ
۲۱	لنډۍ	خلورم لوست	
۲۵	متلونه او مقولې	پنځم لوست	
۲۷	د دویم خبرګۍ لنډيز		
۲۸	جلمې او یونېټاک		درېم خبرګۍ
۲۹	زموږ د هیواد د خلکو جامې	شپږم لوست	
۳۳	د واده او کورنۍ د مراسمو جامې	اووم لوست	
۳۵	د جشنونو، اخترونو او ... جامې	اټم لوست	
۳۹	د ماشومانو جامې	تېهم لوست	
۴۱	د درېم خبرګۍ لنډيز		
۴۲	واکمني او سیمه ییزه اداره	خلورم خبرګۍ	
۴۳	زموږ د هیواد کورنۍ توکميز جوړښت	لسم لوست	
۴۵	مرکه او جرګه	یوړو لسم لوست	
۴۹	د تاوتریخوالي او دښمنیو سر چټنې، لاملونه ...	دولسم لوست	
۵۳	د خلورم خبرګۍ لنډيز		

۵۴	استوگنځايونه، دودنيو جوړولو مواد، لارې او طرحې		پنځم څپرکي
۵۵	سمڅي او خټين کورونه	جبار لسم لوست	پنځم څپرکي
۵۹	څيري کورونه	خواړ لسم لوست	
۶۳	غوځلي	پنځلسم لوست	
۶۷	کلا،برج او د کوټو وکوټي	شپاړسم لوست	
۷۱	جوماتونه او کاروان سرا يونه	اوو لسم لوست	
۷۵	کاشي کاري	اټلسم لوست	
۷۹	د ميناتورۍ هنرونه	نولسم لوست	
۸۳	د پنځم څپرکي لنډيز		
۸۴	په سيمه او په هيواد کې ليرد را ليرد	شپږم څپرکي	
۸۵	د انسانانو په واسطه ليرد را ليرد	نولم لوست	پنځم څپرکي
۸۷	په لومړنيو وسايلو سره ليرد را ليرد	يووېښتم لوست	
۹۱	دڅارويو په واسطه ليرد را ليرد	دوه وېښتم لوست	
۹۷	په پر مختلفو وسايلو سره ليرد را ليرد	در وېښتم لوست	
۱۰۱	د شپږم څپرکي لنډيز		
۱۰۲	لوږي او ورز شونه	اووم څپرکي	
۱۰۳	سيمه ييزې لوبې	څلر وېښتم لوست	
۱۰۷	لامبو وهل	پنځه وېښتم لوست	
۱۱۱	څير ټپول (پهلواني)	شپږ وېښتم لوست	
۱۱۳	په پيلابيلو لوبو کې ملي ټيمونه	اوو وېښتم لوست	پنځم څپرکي
۱۱۷	د نړيوال المپيک په لوبو کې زموږ د هيواد....	اټله وېښتم لوست	
۱۱۹	د اووم څپرکي لنډيز		
۱۱۹	انځليکونه		

سریزه

فرهنگ څه شی دی؟

فرهنگ

شینیدم ز د اناسی فرهنگ دوست زهی آنکه فرهنگ ملکش نکوست

زموږ گران هېواد افغانستان چې په تېرو وختونو کې د آريانا او خراسان په نومونو یادېده، د پېړیو په اوږدو کې دروېښانه ملي او فرهنگي هویت لرونکی و.

زموږ دغه ملي او فرهنگي هویت عبارت دي له: تاریخ، ژبه، هنرونه، ادبیات، زړه رسمونه او دودونه، چې د پېړیو په اوږدو کې زموږ د نیکونو په واسطه ایجاد شوي او د وخت په بټۍ کې پاڅه شوي او وده یې کړې ده.

د دې ملي او فرهنگي زېرمو او پیدو له یو ځای کېدو څخه زموږ ملي پېژندلپه منځ ته راغلې ده، هره ټولنه فرهنگي تنوع لري، زموږ ټولنه په ملي فرهنگ راغونډه او زموږ خلک د دې فرهنگ په شتون کې خپل رنگ او بڼه غوره کوي.

په فرهنگ کې علوم، باورونه، گمانونه، گروهې، تهنیدونه، هنرونه، د ژوند لارې، ستونزه او رواجونه ټول شامل دي. په لنډ ډول فرهنگ د یوه ملت د پوهنو، د مادي او معنوي نوښتونو او ابتکارونو ټولگه ده.

ستاسو په لاس کې د کتاب، او وده خپرې لري،

په لومړي څپر کې کې اسطوري، کیسې او حکایتونه دي چې د خلکو په منځ کې دود دي، په کوم ډول منځ ته راغلي او څرنگه تر نن ورځې رارسېدلي دي؟

همدارنگه رسمي اشعار او د شهنامې لوستلو دود بیان شوی دی.

په دویم څپر کې کې ولسي ادبیات لکه: لنډۍ، متلونه او مقولې دي (د مشتمل نمونه خورول) په ډول یاد شوي دي. تاسې به په یقین سره په سلگونو داسې نورې هم په یاد لرئ او هم په یې راغونډې کړئ.

په دریم څپر کې کې زموږ د خلکو د ساده او د ځانگړو مراسمو د جامو بېلگې او ډولونه د هغوی له تصویرونو سره د پېژندل شوي دي، چې د کلیو، بانډو، د بېلار او سیدونکو او د

ماشو ملو ځانگړي جامې پکې شاملې دي، له پخوا څخه تر نن پورې دو د لري.

په څلورم څپرکي کې زموږ د هېواد د کورنيو او قومونو جوړښت، د کليو او کورنيو ترمنځ اړيکې، د جرگو او مرکو دوديزې سيمه ييزې واکدارۍ، څرنگوالی، د قومي شورالگانو او جرگو گټې، مزايوي او زيانونه بيان شوي دي چې دهغې په پارکې په معلومات ترلاسه کړئ، قضاوت به هم وکړئ او خپل نظرونه او وړاندیزونه به د ښاغلي ښوونکي سره شريک کړئ.

په پنځم څپرکي کې به د خپلو اجدادو او نيکونو د ژوند د لرغونو ځايونو، د څارونو پخواني کورونه، خټين او څيري کورونه، کلاگانې، برجونه، د پلرونو او نيکونو کورونه، د څارو و غوډلي د هغوی د جوړښت د څرنگوالي او تصويرونو سره وگورئ، او تاسې د دې ټولو سره بلد ياستئ، زموږ د هېواد د جوړښت، پخوانيو کاروان سرايونو، د معمارۍ هنر، کاشي کارۍ او د مينياتورۍ د هنرونو نمونې پېژنئ او په يقين سره د هغوی د راژندي کولو، پرمختگ او پراخوالي په فکر کې هم ياست.

په شپږم څپرکي کې د تېر شوي وخت او نننۍ ورځې د لېږد رالېږد و سيلو ډولونه د انسانانو او څارو په گډون د لېږد رالېږد لوړمړني او دين ورځې پرمختللي واسطې د هغوی د تصويرونو سره ترتيب او تاسې ته مو دريښدلې دي.

په اووم څپرکي کې د لوبو او بدني روزنې ډولونه بيان شوي دي چې تاسې د لوبو د منځته راتلو په موخو او د ځينو سيمه ييزو لوبو د کولو په طريقو او گټو سره بلد شئ.

کوم شيان چې موږ په دې کتاب کې راټول کړي دي د بهر د هغو اوبو په شان دي چې په کوزه کې تري راواخيستل شي.

زه يقين لرم چې تاسې ځوانان به د دې لوی رسالت څخه خبر ياست، پام به موري او کوښښ به کوئ چې د هېواد د گټور، پراخه او لوی فرهنگ راغونډولو او روښانولو ته به پام کوئ.

د کتاب عمومي موخې او هدفونه

د دې کتاب له تدریس څخه وروسته تر هرڅه دمخه باید د خلکو ترمنځ په هر اړخیز ډول سره ملي پو والی او پو موټي کېدل ټینګښت ومومي.

د خلکو د ډول ډول فرهنګونو سره د زده کوونکو درناوی روحیه ټینګه شي او زده کوونکي باید زموږ د هېواد د ټولو سیمو له فرهنګ سره بلد شي.

د زده کوونکو معلومات او پوهه به په دې برخه کې د واده پراختیا ومومي ترڅو ویو هېږي چې زموږ د خلکو فرهنګ او زموږ د هېواد هویت د نړۍ په کچه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارتونه ترلاسه کړي چې زموږ د فرهنګ محوري او مرکزي ارزښتونه موږ د یوه افغان په توګه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارت ترلاسه کړي چې د خپلې سیمې پر فرهنګ سربېره زموږ د ګران هېواد د نورو ولایتونو او سیمو فرهنګ ورضي، هغه زده کړي او په هغې باندې د افغانستان د خلکو د ګډ فرهنګ په توګه وباري.

د دې کتاب لوستل له دې اړخه ارزښت لري چې:

د فرهنګ مضمون ته د هېواد په تعلیمي نصاب کې نوی ځای ورکړ شوی دی او تاسي به یقین سره د خپلې ټولنې د خلکو د فرهنګ له ځانګړتیاوو او څرنگوالي خبریاستی. لکه څنګه چې فرهنګ د یوه ګډ میراث په توګه زموږ په خلکو پورې اړه لري او زموږ د ټولنې د ملي هویت څرګندوی دی.

تاسي زموږ د هېواد او خلکو د بډای فرهنګ سره له مخکې بلد یاست او د دې کتاب په لوستلو سره به تاسي د ولایتونو او د هېواد د بېلابېلو سیمو د خلکو د فرهنګ سره نور هم بلد او د خلکو د ګډ کلتور سره به ستاسې مینه لارینه شي او د هغې د بیا رغولو، ساتلو، فرهنګي پراختیا او دې ته به پاملرنه وکړئ او خپل فولکلوریک اصالت به وساتئ او د غیر اسلامي او غیر افغانی عناصرو د فرهنګونو له منلو څخه به کلکه ډډه وکړي. زده کوونکي به د دې کتاب په لوستلو او د هغې د محتوا او (منځپانګو) او موضوعګانو سره بلدتیا او د پښوونکي هدایت او لارښوونو سره سم په د پوښتنو او ځوابونو په طریقه د دې د لوستونو په زده کوولو سره زیاتې تجربې ترلاسه کړي.

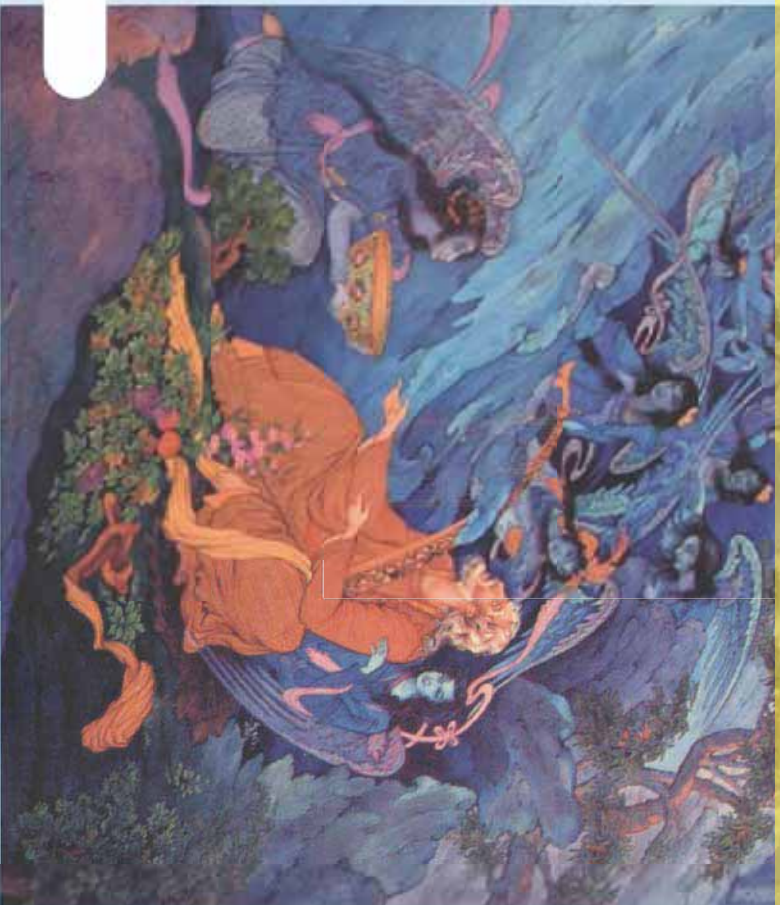
لوهری خبر کی اُسطوری او افسانې رزمي شعرونه او...

د دې خبر کی موخې

په دې خبر کی کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عاميانه لاسته راوړنو سره بلد شي او د هغوی محتوا وي، توکي، مفاهيم او ارزښتونه به وپېژني.

زده کوونکي به د خلکو په منځ کې په دې ډول ادب، دود او تاريخي قدامت باندې پوهه شي، له يوه نسل څخه بل نسل ته د هغې د انتقال او سپړنو په تېرېدلو سره چې کوم بدلونونه په دې کې راغلي دي، وپېژني.

زده کوونکي به د خلکو په ټولنيز ژوند کې د دې ډول ادب په گټو، ښېگڼو او اغيزو باندې پوه شي او د هغو معروفو او مشهورو کتابونو سره به چې د حماسي داستانونو، حکایتونو او اسطورو لرونکي دي، آشنا شي.

لومړۍ لوست:

اُسطوري او افسانې

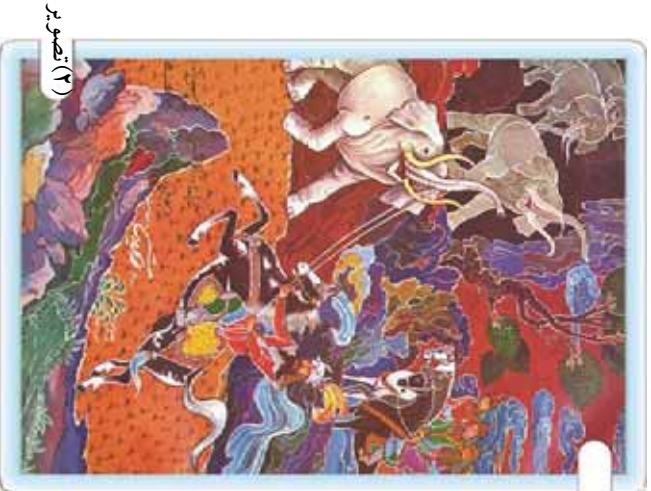
- اسطوره څه ته وايي؟

- تاسو څو افسانې او ربډلي او په ياد مو دي؟
اُسطوره : زموږ د خلکو د عاميانه لاسته راوړنو يوه اساسي برخه ده. دغه وگړنيزه ادبي برخه د تېرو وختونو په اوږدو کې زموږ د خلکو د لوړو خيالونو او تصوراتو محصول دی چې له يوه نسل څخه بل نسل ته رارسېدلي او تر نن پورې يې دوام کړی دی.

اُسطوري هغه داستانونه دي چې ډېر ځله خيالي او جوړه شوي محتوا لري او زياتره د هغو شته والی او عملي توب د عقل له پلوه شونې نه پرېښي، خو افسانې کله عادي او کله اسطورو ته ورته محتوا لري.

د اسطورو اصلي توکي د افرادو، پېښو او پدېدو په ستاينه کې زياته مبالغه ده، لکه: د فردوسي شهنامه او ځينې نور داستانونه چې اُسطوريه يې محتوا لري او داسې ښکاري چې له ځانه جوړ شوي وي او يا د هغې په اصل کې نور مطلوبه او پېښې د مبالغې په ډول ورننات شوي وي.

اُسطوره د يوه قوم د تاريخي او ناليکل شوو خيالونو او د هغوی د تاريخي شته والي هنداره او سرچينه ده. اُسطوره د يوه قوم د ملي او ټولنيزو ارزښتونو بېانو نكې ده. داسې چې د کيسو په قالب کې د هغه قوم د زړه راښکونکو غونډو او آرمانې هېلو ترجماني کېږي. د اُسطوري تر ټولو مهمه ځانگړنه د هغې غير عادي ژبه او جوړښت دی.

(۲) تصویر

اسطوري له عقل او باور څخه لري په نامعلوم زمان او مکان کې د غير عادي، خيالي او ډېرو غښتنلو قهرمانانو غير عادي او نا آشنا کيسې دي.

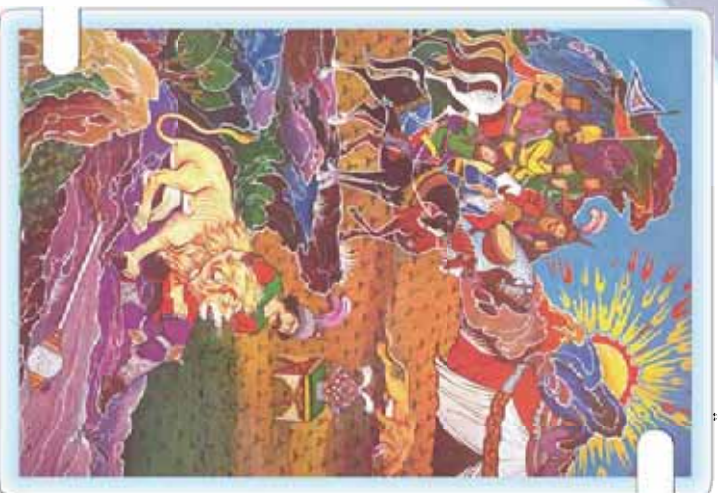
د بېلگې په ډول: د فردوسي شهنامه په نړيواله کچه تر ټولو ستر حماسي اثر او محتوا يې د لرغونو قومونو د اسطورو ټولگه ده. فردوسي په خپل منظوم حماسي اثر کې لرغوني اسطوري ميراثونه په استازانه ډول په دري ژبه منظوم کړي دي.

اسطوري کيسې او پخوانۍ حماسي سندرې په ناليکلي او شفاهي توگه د سندرېو او برگرانو په وسيله سينه په سينه او خوله په خوله وروستيو نسلونو ته را رسېدلي دي او د فردوسي د شهنامې بنسټيز آرونه جوړوي.

افسانه (کيسه)

افسانې د خلکو د ژبنیو لاسته راوړنو يوه غوره برخه ده. دا ډول خبرې له لرغونو وختونو څخه را په دې خوا د خلکو په ټولنيز او عاطفي ژوند کې موجودې دي. انسانان له پخوا زمانو را په دې خوا د افسانو له ويلو او وربډلو سره مينه لري. په ځانگړې توگه دغه مينه په ماشومانو او ځوانانو کې ډېره زياته ده.

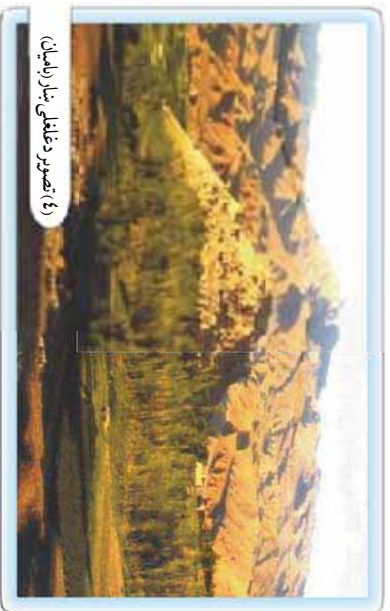
ماشومان د ژمي په شپو کې تر ټولو صندليو لاندې او يا په تودو کوټو کې د خپلو نياگانو يا د باباگانو چار چاپېر را ټولېږي دوی د ډيوانو او ښاپېرو، آدم خان او دُر خانې، مؤمن خان او شيرينو، بهرام او گل اندامې، ورقه او گل شاه، شير عالم او ميموني، يوسف او زليخا او نورو افسانو په برخه کې کيسې کوي. او داسې يې پيلوي.

(۳) تصویر

و، نه و، یو پاچا و ناست په دو کانیچه و
 مسا و پشت په ډبره هغه و لوبډ په لکره
 بیا په دري ژبه (افسانه، سي سانه، چهل مرغک ده یک خانه)

یا: یو و، یو نه و غیر له خدایه بل خوک نه و
 یا: یکی بود یکی نبود، غیر از خدا هیچ کس نبود

(۶) تصویر دغلامی بند (ایمان)

او په داسې وینا و او جملو
 کیسې پیلوي او ماشومان یې په
 مینه سره اوري.
 زموږ ګران هېواد چې له پخوا
 زمانو راهیسې یو بډای فرهنگي
 هېواد و، تل یې په خلکو کې د
 افسانو ویل او وربدل دود و
 او ترننه پوري دوام لري، لکه:

(۵) تصویر

د مرد او نامرد، وري او لېوه کیسې د کلپې او دمڼې
 کیسې چې د خنارو او خاورو په ژبو یې ولې. همدارنگه د
 هزارو کشب، فقیر ادهم، شیر او نجار، زمري او گیلې، زمري
 او بابه دهقان، د بابه خارکش او په لسگونو نورې افسانې.
 په پخوا وختونو کې چې خلکو ډېر کارونه، نه درلودل او
 هم د بوختیاو و تنې وسایل لکه رادېو، تلویزیون، او... هم نه
 و، نو خلکو خپل ورګار وختونه د ګټورو خبرو او کیسو په
 اړېدلو تېرول او د ژمي په اړېدو شپو کې به یې کیسې او
 افسانې ولې.

نن هم زموږ د خلکو په منځ کې د کیسې کولو دود شته، خو د تېرو وختونو په پرتله دومره
 زیات نه دی.

د افسانو منځ پانگه (محتوا)

وگرڼيزي کيسې يا افسانې ډول ډول منځپانگې لري او هره کيسه موږ ته د تېرو خلکو د ژوند د عادتونو او آرمانونو ټولې خواوې بېانوي. په افسانو کې له عقلمه لري برخليکونه او په زړه پورې پېښې تشبېه لکه: د جادوگرۍ، تورډيو، سپين ډيو، سيمرځ، د کوډه قاف بڼا پېږي، اتلانو، رستم او نورو ډولونه د يادونې وړ دي.

څرنگه چې په افسانو کې ټولنيزې چارې او د تېرو خلکو ترمنځ اړيکې له يو بل سره پياوړې؛ همدارنگه د حرص، ظلم او برلاسي، قهر، غوسې، کينې، د درواغو څخه بد ويل کېږي او ښه فضائل او خصلتونه لکه رښتيا ويل، پاک زړه توب، عدالت، مينه، قناعت، زغم، حوصله او سرښندنه ستايل کېږي. بايد ورايو چې ځينې افسانې زموږ د تېرو خلکو د سپېڅلي مينې څرگندونه کوي او د مخکښو خلکو او ټولنو د ارادو او عواطفو ښودونکې او څرگندونکې گڼل کېږي.

افسانې موږ ته د وفادارۍ او مينې درس راکوي او پندونه ترې اخيستل کېږي.

کله ناکله وگرڼيزي افسانې په بېلابېلو ځايونو او وختونو کې په يو او بل ډول موږ ته رارسېدلي دي، نو د ليرېدو او انتقال د زمانې په بهير کې يې له يوه نسل څخه بل نسل ته بدلون موندلی دی. تاسې يوازې له هغو افسانو څخه چې د خلکو په منځ کې دود دي په لاندې ډول لولئ:

د زمرت Zumarat او قيمت کيسه (افسانه)

و، نه و، غير له خدای ﷻ بل څوک نه و.

په تېرو زمانو کې يو سړی و، چې د يوه ځنگله په څنگ کې يې ژوند کاوه. دغه سړي دوه لوږگانې او دوه ښځې درلودې، د يوې. لور نوم يې (زمرت) او د بلې نوم (قيمت) و. قيمت لټه او (زمرت) هو ښاره او خوارکښه نجلۍ وه. د (قيمت) مور به تل خوا بدي او نارامه وه چې لور يې ولې لکه د (زمرت) غوندې هو ښاره نه ده.

(قيمت) ته به يې چې څو موره نصيحت کاوه گټه يې نه کوله او له بل پلو به يې له (زمرت) سره کينه او بدي کوله او د هغې له منځه وړلو په فکر کې وه.

يوه ورځ يې د تل په شان خپل مېړه ته د (زمرت) څخه سر وټکاوه او شيطاني يې ورته وکړه، (زمرت) يې د پلار په نظر کې لټه، پيکاره او بد گزاره معرفي کړه او ويې ويل: «که دا لور دې له کوره ورکه نه کړي، نو زه له کوره ځم» خو ورځې او هفتې يې خپل مېړه وگواښه.

د (زمرت) پلار بله چاره نه لرله او هغه يې له ځان سره يوه ځنگله ته بوتله او د ځنگله په يوه گوښه کې يې پرېښوده. خپل تر يې را واخيسته او د ځنگله پلې خوا ولاړ. تېر يې په يوه ونه کې وځړاوه او خپله د (زمرت) له نظره په پټه بېرته کورته وگرځيد، (زمرت) يې په ځنگل کې يو زې پريښوده.

د ورځې په اوږدو کې يې باد تېرښور او په ونه لگېده. (زمرت) د تېر د غوږ په اوږدو تر ماښامه پورې فکر کاوه چې پلار يې ونې غوڅوي.

کله چې ماښام او تياره خپره شوه او پلار يې رانه غی، ناچار په وېره وېره د تېر د غوږ په لور لاړه او هلته يې وليده چې تېر ياد په ونه وهي او پلار يې نشته. ډېره و وږيېده، يو خوا بله خوا يې منډې و وهلې او د پلار جان ناري يې وهلې. په ډېرو منډو او لټونونو په تياره شپه کې روانه وه، آخر يې د ځنگله په يوه گوښه کې يوه تنه رڼا وليده، ځان يې هلته ورساوه. گوري چې يوه کور ته ده او په هغه کې يوه جادوگره ښځه ناسته ده. د کوتي دروازه يې ورتوکوله، اجازه يې واخيسته، دننه شوه او سلام يې ور و اچاوه. جادوگرې ورته ويل: ((عليکم السلام، اي نازښي نجلی، نږدې راشه! ولې ژاړې او په دې نيمه شپه په ځنگله کې ولې سرگردانه يې؟)) زمرت پېښه ورته بيان کړه.

جادوگرې د هغې په سر لاس کش کړ. ډاډ يې ورکړ او بيا يې خواړه ورکړل. (زمرت) خواړه و خوړل او څرنگه چې ډېره ستړې شوې وه، نو وږيېده، سهار وختي چې کله له خوربه راوبښه شوه په ټول انگړ کې يې اوبه و شيندلې او جار يې کړ. د سهار چلې يې برابر کړ او جادوگرې ښځې ته يې غږ کړ چې: «پاڅېړئ چلې تيار دی!».

هغه چې له خوربه پاڅېده، گوري چې د کور ټول انگړ دهندارې په څېر پاک او ستره شوی دی، توده ودری. او چلې تيار دي. ډېره خوشحاله شوه. دواړو د سهار چلې و خوړ او بيا يې د غرمې او بېگه خواړه هم په همدې ډول برابر کړل. خو ورځې په دې ډول تېرې شوې. جادوگره ښځه

له زمـرت څخه ډېره خو شـعـالـه وه او لاس به يې ورباندې تېراوه. زمـرت هم ډېره خو شـعـالـه وه، هره ورځ په ځنگله کې د شنبېلو او ونو ترمنځ گرځيده او د هغو ننداره به يې کوله. خود زمـرت مو راو پلار ډير غمجن و او مور يې شپه او ورځ ژړل.

يوه ورځ زمـرت بام ته وختله چې خس او لرگي راکوژکړي، ناڅاپه يې خپل کور وليد، ډېره غمجنه شوه، په ژبا يې پيل وکړ، جادوگرې ترې وپوښتل: ((لورې، ولې ژاړې؟ هغې وويل: خپل کور مه وليد. نو ژر راغله.))

بنځې ورته وويل: «گرانې لورې! مه ژاړه. زه به تاهو رجاني او پلار ته ور ولېږم، د بام پر سر دوه شنه او تور صندوقونه دي، شين صندوق له ځان سره را ښکته کړه» زمـرتې صندوق له ځانه سره راکوژکړ.

جادوگره وروسته ځنگله ته لاړه او يو ښکلې گاډۍ چې په آس پورې تړلې وه راوسته. صندوق يې په گاډۍ کې کېښود او د صندوق کونجې يې زمـرتې ته ورکړه او ورته وني ويل: «گرانې لورې! گاډۍ کې سپرده شه او خپل کور ته دي لاړه شه! کله چې کور ته ورسېدې نو صندوق به په کور کې خلاص کړي.»

زمـرت په گاډۍ کې سپرده شوه او گاډۍ نيغه کور ته ورسوله. پلار، مور او گاونډيان د زمـرتې په ليدو ډېر خوښ شول، خو مېړه يې غمجنه شوه. زمـرتې هغوی ته پوله کيسه وکړه.

کله چې شپه شوه نو زمـرت په کوټه کې خپل صندوق را خلاص کړ، گوري چې صندوق له ورېښمنو جامو او طلا يې گانو څخه ډک دی، خو بڼې يې لا ډېره شوه.

سبا چې د قيمتي مور له ورېښمنو جامو او طلاو و ډک صندوق وليد، بخيلې او کينه يې لا ډېره شوه او مېړه ته يې وويل: «قيمته هم سبا ځنگله ته يو سمه!

قيمته يې سبا پلار ځنگله ته بوتله، د ځنگله په يوه ځای کې يې پرېښوده، تېر يې په ونه کې وځړاوه او پخپله پټ کور ته ستون شو. نيمه شپه قيمته په ژر د جادوگرې کور ته ورغله، د جادوگرې دروازه يې له ټکو لو او اجازې پرته پرانيسته ورننه شوه او سلام يې هم وانه چاوه. دا چلند د جادوگرې خوښ نه شو. څه خواړه يې قيمتي ته راوړل، هغه يې وځوړل او ویده شوه. سهار چې جادوگره له خوه پاڅېده گوري چې قيمت لا تر اوسه ویده ده. د سهار چای يې تيار کړ

او قیمته یی له خوبه راوبښه کړه.

قیمته په ډېرې لټې له خوبه را پاشیده، چاکی یې وخښه. ژړل یې او هېڅ کارته یې لاس نه وړ وړ. جادوگري ښځې ورته وویل:

«قیمتي، پاس بام ته وخېږه او لرگي را ښکته کړه.» هغې وویل: «خپله یې را ښکته کړه!» جادوگره بام ته وختمله او د لرگیو پرځای یې تور صندوق له بامه راښکته کړ، گاډۍ کې یې کښېږد او قیمتي ته یې وویل: «گاډۍ کې کښېښه او خپل کورته ولاړه شه!» قیمت په خوشحالی سره په گاډۍ کې کښېناسته او ان ماښام تیاره خپل کورته ورسیده. د هغې په لیدو سره یې مور ډېره خوشحاله شوه او گو مان یې وکړ چې قیمتي به هم له گانو او جامو ډک صندوق راوړی وي. د شپې له خوا قیمت او مور یې خپلې کوټې ته ننوتل او دروازه یې وتړله. په بېرته او حرص سره یې صندوق پرانسته او په ډېره حیرانتیا سره یې ولېدل چې په صندوق کې دوه ښاماران پر لټه دي. ښاماران یې له ځنډه له صندوقه را ورتل او پر قیمت او مور یې برخل وکړ. هغه او مور یې د کوټې له یوه کونجه بل کونج ته تښتیدلې، چیغې یې وهلې، هر څومره چیغې او شور ماثور چې یې وکړ، څوک د هغوی مرستې ته را ونه رسېدل.

په پای کې ښامارانو قیمت او د هغې مور له ستونزې تېرې کړلې او د بام له سوري څخه بهر تښتېدلې و و.

د قیمت پلار او گاونډیانو چې د هغوی چیغې او ناري اورېدلې وې، کله یې چې کور ته راغلل ورنې مات کړ او کوټې ته دننه شول گوري چې کوټه کې هېڅوک نشته.

په دې ډول قیمت او د هغې مور د بخیلۍ، حسادت او بدگزواني له امله له منځه لاړې. له هغه وروسته بیا زمرت، مور او پلار یې په ډېرې خونې سره خپل ژوند کاوه.

په تو لگي کې فعالیت
زده کونکي دې د خپلې سیمې د مشهورو افسانو نومونه واخلې.

پوښتنه

— کوم ډول کیسي (اساطیري) او که غیر اساطیري ستاسو لپاره په زړه پوري دي ؟

کورنۍ دنده

هر زده کونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه کیسي واورې او په خپلو کتابچو کې دې و لیکي او تو لگي ته دې راوړي.

کیسې او حکایتونه

- تاسو تر اوسه پورې څو کیسې او حکایتونه اورېدلي او په یاد مو دي؟
کیسې او حکایتونه د هرې ټولنې د فرهنگ مهمې برخې جوړوي.

دا ډول کیسې کله ځانته ادبي بڼه پیدا کوي او په کتابونو کې راځي، اما کیسې په عمومي ډول د خلکو په منځ کې دود لري او په شفاهي ډول له یوه نسل څخه بل نسل ته د زمانو په اوږدو کې رارسیدلي دي.

ځینې کیسې ځانګړي وېبزنګې لري او د ټاکلي فرد یا قوم برخلیک بیانوي؛ خو ځینې یې بیا ځانګړي وېبزنګې نه لري او د هغه قوم یا شخص په اړه چې کیسې ویل شوې دي وېبزنګې یې معلوم نه وي.

کیسې او حکایتونه ډول ډول محتواګانې لري او هغه بېلابېل برخلیکونه بیانوي چې د بشري ټولنې په خلکو کې موجودې دي. دا هغه کیسې دي چې اخلاقي، عرفاني، عشقي، ټولنیز، دیني او نور له پنده ډک مفاهیم او معناوې لري.

د کیسې او افسانې توپیر

کیسه ډېر ځله له واقعیتونو سره سمون لري او که ساخته ګي هم وي، د انسان عقل د هغوی شتون او موجودیت ناشونی نه ګڼي، یعنې کیسه دیو فرد او یو قوم هغه تېریادونه او برخلیکونه دي چې یا په هماغه ډول واقع شوي وي او یا کېدای شي هغو ته ورته کیسې پېښې شوې وي. خو افسانه خیالي او اسطوره یي خواوې لري او د انسان عقل د هغو وجود او پېښېده محال ګڼي. په بله وینا افسانې او اسطوري سره ګډې دي خو کیسې او حکایتونه د اسطورو سره یووالی نه لري او کېدای شي چې د ژوند له واقعیتونو سره سمون ولري.
لاندې یو حکایت د بېلګې په توګه را نقل شوی دی:

حکایت

وایی په پخوا زمانو کې په ترکستان کې یو سوداگر و چې د هندوستان تجارت یې کاوه. یوه ورځ دغه سوداگر هندوستان ته د سفر ملا وتړله. خرنګه چې دود و له خپلو زامنو او کورنۍ څخه یې پوښتنه وکړه چې څه سوځانو ته تاسو ته راوړم؟

د کورنۍ هر غړي له خپل ذوق سره سم څه کالي، شال او د ګانو فرمایش ورکړ. سوداگر یو طوطي هم درلود، له هغه څخه یې هم پوښتنه وکړه: «تاته له هندوستان څخه څه سوځات راوړم؟»

طوطي وویل: «کله چې د هندوستان له پلاټکې سیمې څخه تیریدلې، هلته یو ځنگل دی چې زما خپلوان پکې ژوند کوي. زما سلامونه هغوی ته ورسوه او د هغوی د روغتیا او سلامتی احوال ماته راوړه.»

سوداگر له کاروان سره حرکت وکړ او د اوږدو لارو له وهلو او د سفر له کړاوونو زغملو وروسته هندوستان ته ورسېد. خپل مال یې خرڅ کړ. هندي کالي، متاع او ګران بڼه سوځانو ته یې خپلې کورنۍ او نورو ته واخیستل او د بېرته راتګ هوډ یې وکړ او د خپل طوطي له فرمایش سره سم د هغې سیمې ځنګله ته ورغی او هلته یې د طوطیانو یو لوی سیل ولید. سوداگر د طوطیانو سیل ته سلام ورواچاوه او د خپل طوطي سلام یې هغوی ته ورساوه.

(۶) تصویر

نابیره د طوطیانو له ډلې یو طوطی له ونې څخه پر ځمکه راو لوید او مړ شو. سو داگر دغه پېښې ته هک پک پاتې شو چې څنگه د پیغام رسول د طوطي د مړینې لامل شو؟ په ډېر ځیگان له هندوستان څخه را روان شو او له خپلو مالونو سره د سفرونو له وهلو وروسته خپل کور ته راو رسید او د خپل کور د تړلو غړو سو غاڼو نه یې هغوی ته و ویشل، ټول خوشحاله شول.

طوطي پوښتنه وکړه «زما پیغام دي زما خپلوانو ته ورساوه؟»

سو داگر وویل: «هو، خو کاشکې دغه پیغام مې نه وای رسولی. دا پېښه به نه رامنځ ته کېده.» د هغې پېښې حکایت یې ورته وکړ.

طوطي د دغې کیسې په اوريدو سره سمد لاسه په رېږدېدو شمو، په ځمکه راو لویده او داسې فکر کېده چې مړ شو. سو داگر هک پک پاتې شو او ډېر خپه شو، نو د قفس دروازه یې خلاصه کړه او د چا خبره د طوطي مړۍ یې له قفس څخه د باندې و اچاوه. سمدلاسه طوطي والوت او د ونې په څانګه کښېناست.

(۸) تصویر، کاروان

سو داگر د طوطي له دغه حرکت نه لا حیران شو او د طوطي د دغو حرکتونو راز یې له هغه وپوښته. طوطي وویل: «ما مې خپلوانو ته پیغام ولېږه چې په قفس کې بندې يم او څنگه کولای شم د قفس له زندان څخه ځان خلاص کړم؟»

زما خپلوانو عملاً ما ته بنسټ و نه وکړه چې د قفس څخه ستا د خلاصیدو لاره همدا ده چې: «نورې خبرې مه کوه او خپل ځان مړ واچوه، هغه وخت د سواداګر پسه درد نه خوري، تا له قفس څخه د باندې اچوي او آزاد به شي».

«ما د هغوی عملي درس او پوهو ونکې پیغام پلۍ کړ، دا دی مقصد ته ورسېدم او آزاد شوم. او س

(۸) تصویر، طوطی

نو د خدای په امان!« دا خبره یې وکړه او والوت. له ډېر منزل وروسته یې ځان هندوستان ته ورساوه او له خپلو خپلوانو سره یوځای شو.

په ټولګي کې فعالیت

- له زده کوونکو ښارونو څخه د یو کس نورو ته یوه کیسه ووايي.

پوښتنې

- هغه کتابونه، چې په هغو کې ډېرې کیسې راغلي دي، کوم دي؟ نومونه یې واخلئ.
- په خلکو کې د کیسو کول او اړوندل څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دخپلې کورنۍ له غړو څخه د کیسو پوښتنې وکړي، هغه دې وليکي او ټولګي ته دې راوبړي.

رزمي شعرونه او شهنامه لوستل

- تاسو د رزمي او حماسي شعرونو او داستانونو په اړه څه پوهېږئ او تر اوسه مو په دغه برخه کې له چا څخه څه اورېدلي دي؟

رزمي او حماسي شعر

رزمي او حماسي شعر له تاريخ څخه دمخه دورې او د پخوانيو انسانانو د ژوند د پېښو سپړونکي دي. د يوه ملت هغه اړمانونه چې تاريخ، اسطوره، خيال او رېښتيا ورسره ملګري وي، راڼغاړي.

حماسي شعر د يوه ملت تاريخ، هېلو او آرمانونو ښکارندوی دی. يا په بله وينا په منظومه بڼه د هغه ملت د تېرو خيالي کيسو تاريخ دی. دغه ډول حماسي شعر څو اړخيزه داستان دی چې له بېلابېلو موضوعگانو، اسطورو، د پهلوانۍ له افسانو، تاريخ، فولکلور، د ښوونيز مذهبي حکايتونو، اخلاقي او فلسفي نظريو او د حيواناتو له داستانونو، د قهرمانانو له زړه ورتوب، اټلليو او فوق العاده کارنامو څخه خبرې کوي. همدارنگه حماسي نظمونه سربېره پر دې چې د يوه ملت د قهرمانانو، زورتياوې، جګړې، مدني ځانګړتياوې، اخلاقي او فرهنگي حالت تمثيل او بيانوي. همداراز کېدای شي حماسه د يو ملت د تمدن د يوې برخې او يا د تمدن د ټولو برخو ښودونکي هم وي چې د زمانو په اوږدو کې منځ ته راغلې دي.

د رزمي او حماسي شعر ځينې نورې ځانګړتياوې

- ۱- حماسي شعر د قومي، توکميزو، ملي قهرمانيو او جګړو بيانونکی دی.
- ۲- په حماسي شعر کې څاروي عجيبه او فوق العاده پياوړتيا لري. لکه چې په شهنامه کې د رستم رخش (آس) له زمري سره جګړه کوي، سيمرغ زال روزي. د عطار منطق الطير حماسي او عرفاني شعر کې سيمرغ پياوړي رول لري. همدارنگه د وزيرلرونکي آس کيسه، د (هما) د سعادت مرغه او د اووه سړي ښاهار رول د يادولو وړ دی.
- ۳- په حماسي شعر کې دارويني بوتي فرق العاده رول لري.

(۹) تصویر

۴- په حماسي شعر کې خبرې له دارو ونکو او خیالي موجوداتو څخه وي، لکه: دیوان، غولان، جادوگران او طلسمونه او د حماسي ایلان او قهرمانان دارو ونکې خیالي ځناوران وژني لکه څنگه چې رستم او اسفندیار په خپلو «هفت خوانونو» کې بنسمار وژني. ددغه ډول حماسي شعرونو ویونکي زموږ د ټولنې پسه بډای فرهنگي حوزه کې زیات لیدل شوي دي، مثالونه یې د سوسومري گیل گیمیش، د هندیانو مهابارت، په اوستا کې مهربشت او زامیادیشتم او د فردوسي د شهنامې لومړۍ برخه د فریدون تر ژوند پورې او طوسی اسدی، گرشاسب نامه او د بلخي ابوالمؤید شهنامه، همدارنگه د مسعود مروزی شهنامه او ابوالمعالی بلخي شاهنامو کې دغه ټکی لیدل کېږي. په پښتو ادب کې مؤمن خان او شیرینو او په ترکی ژبه کې د گورواغلی مشهور حماسي داستان د یادولو وړ دی.

شاهنامه لوستنه

د شپې ناسته او د حماسي داستانونو لوستل زموږ د هېواد د وگړنیز او لرغوني فرهنگ یوه برخه ده؛ خو د راډیو تلوېزیون د رامنځته کېدو سره دغه پخواني او لرغوني دود کم شوی دی، مگر په تېرو دورو کې د شاهنامې لوستل زیات دود و.

په پخوا وختونو کې به دا دود و چې په ژمي کې خلکو کار لږ او وخت زیات درلود. په یوه ځای یا کور کې به راټولېدل او یو تن به چې د فردوسي شهنامې حماسي شعرونو په لوستلو کې مهارت درلود، هغه به یې په ډېر ذوق سره لوستل او نور به په پوره مینې سره او رېدل او له هغو به یې خوند اخیسته.

لکه چې وویل شول هغه داستانونه، چې د شپې په ناستو کې لوستل کېدل، زیاترو یې، حماسي او رزمي بڼه

(۱۰) تصویر، د شهنامې لوستلو مجلس

در لوده چی ز مورو د هېواد ستر و شخصیتونو او مشرانو د جگړو او اتلولیو د تاریخ بیانو و نځي و و او خلکو به یې اوریدو ته پوره مینه درلوده. دلته به د شهنامې یوه وږه توتیه تاسوته وړاندې کړو:

د رستم په لاس د سهراب وژل کېدل

د گسار باره اسپان بېستند سخت	به سر بـهرهمی گشت بد خواه بخت
بـه گـشتی گرفتن نهـلاند سـر	گـرفتند هـمــر دودوال کـمـر
سپهـدار سـهـر اـب و آن زور د سـت	تـو گـفتی کـه چـرخ بـلندش بـیـست
غـمی گـشت رستـم بـلـازید چـنگ	گـرفت آن سـر و یـال جـنگی پـلـنگ
خـم آورد پـشت دلاور جـوان	ز مـلـنـه سـه آمد نـبـودش تـسـوان
زدش بـر زمـین بـر، به کـردار شـیر	بدانـست کـو هـم نـمـاند بـه زـیر
سـبک، تیـغ تیـز از مـیان بـر کـشید	بـر یـور بـیدار دل بـر د رید
بـیچید سـهـر اـب و پـس آه کـرد	ز نـیک و بد، اندیشـه کـه وـتـاه کـرد
بدو گـفت گـر زانکـه رستـم تـویی	بگـشتی مـــرا خـیره بـر بد خـویی
ز هـر گـونه بودم تـرا رهنـمـای	نـجـبـید یـک ذـره مـهـر ت ز جـای

(۱۱) تصویر

برهنه بـبين اين تن روشنم
بين تا چه ديد اين پسر از پـدر
همه جامه بر خويشتن بردريد^(۱)

کنون بند بگشای از جوشنم
بـه بازوم بر مهره خود نگر
چو بگشاد خفتن و آن مهره دید

په تو لگي کي فعالیت

- د هر زده کو و لگي چي حماسي او رزمي داستان زده وي نور تـه دي و وايي.

پوښتنې

- فردوسي خپله شهنامه زموږ د هېواد د کوږم پاچا په تشويقونه کي ويلې ده؟
- د حماسي داستانونو او رېدل څه گټي لري؟
- د شهنامې خويستونه مو زده دي؟

کورني دنده

- زده کوونکي دي د خپلې کورنۍ له غړو څخه هغه حماسي داستانونه چي د خلکو په منځ کي رواج لري، ثبت کوي او په راتلونکي ورځ دي تو لگي ته له ځانده سره راوړي.

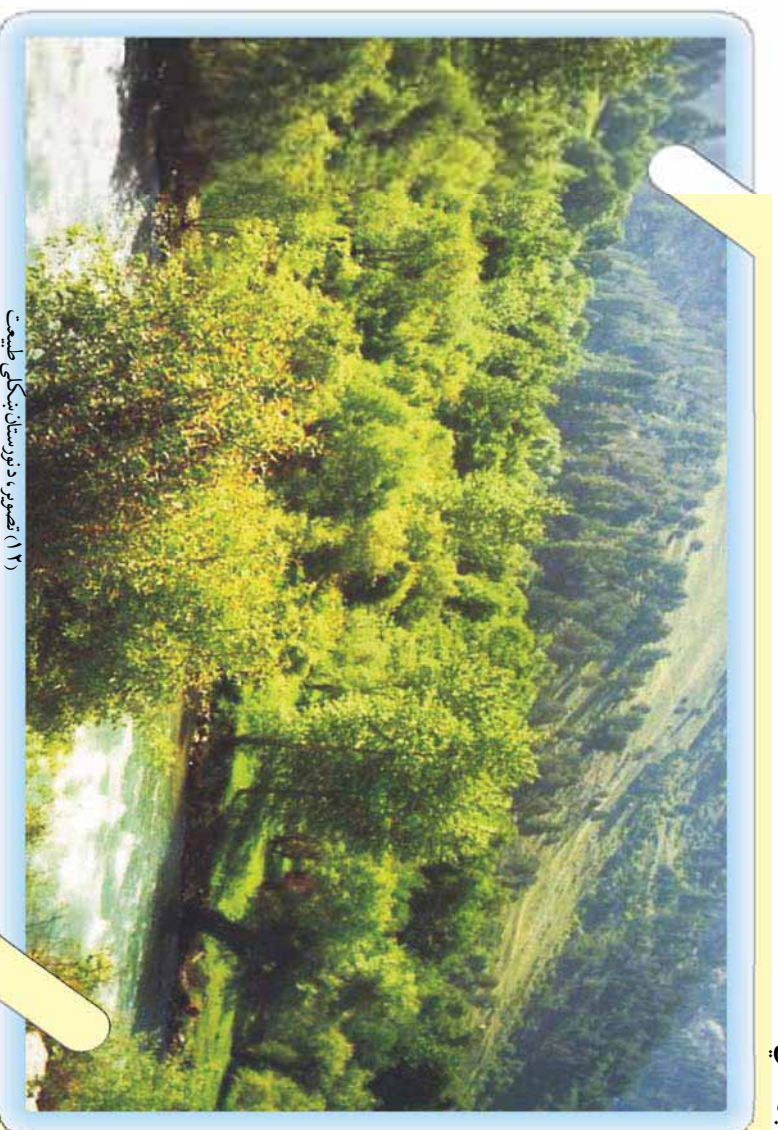
د لومړي څپرکي لنډيز

اسطوري، افسانې، کيسې، رزمي او حماسي شعرونه اسطوري د پېړيو په اوږدو کې د عاميانه فرهنگ او د لوړو خيالونو د لاس ته راوړنو د بنيادي برخو څخه دي. د اسطورو اصلي عناصر په پېښو او پديدو کې د وگړو په ستاينه کې له اندازې څخه زياته مبالغه او غلو کول دي. اسطوري په نا معلوم مکان او زمان کې له عقل څخه لرې د غير عادي او د ډېرو قوري قهرمانانو خيالي کيسې دي. افسانه هم د خلکو د ژبنیو لاس ته راوړنو يوه برخه ده چې کله عادي او کله اسطوره يي محتوا لري. کيسې په زياته اندازه له واقعيتونو سره سمون لري او که چيرته له ځانه هم جوړې شوي وي د انسان عقل د هغې وجود او پېښېدل محال نه گڼي. رزمي او حماسي شعرونه له تاريخ څخه مخکې د پېښو او د بشر د ارمانونو بيانونکي دي. رزمي او حماسي شعر د پخوانيو د وياړونو او له غرور څخه د ډکو هيلو خيالونه دي.

دويم څپرکی ولسي ادبيات

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عاميانه ادبياتو له مهمو او شکلي برخو سره آشنا شي او د دې ډول ادب محتواوې او موضوعات به وپېژني. زده کوونکي دې د خلکو په منځ کې د دې ډول ادب له دود او تاريخي سابقې سره آشنا شي. زده کوونکي به په ورځني ژوند کې د خلکو په فکر او ژوندانه باندې ددې ډول ادب په گټو، مزايو او اغېزو وپوهېږي. زده کوونکي به د ضرب المثل او مقولې ترمنځ توپير او د دې دواړو په کارولو باندې پوره شي.

(۱۶) تصویر، د نورستان ښکلې طبیعت

لنډۍ

— ستاسو څو لنډۍ زده دي؟

لنډۍ زموږ د خلکو د وگړنيزو ادبياتو مهمه او ښکلې برخه ده. دغه ډول ادبيات زموږ د خلکو د ژوند حالاتو، عادتونو، طريقو، احساساتو، عواطفو، شور او زوږ بڼانو ونکې دي چې ځانگړی اهميت لري.

لنډۍ خپل ځانگړی وزن، ښکلا او اصالت لري او زموږ د ټولنې د فرهنگي ارزښتناکو شتمنيو په توگه د خلکو او ټولنې په منځ کې ځای لري.

د لنډيو ويونکي څرگند نه وي او نشو کولی هغه په گوته کړو چې د چا له خوا ويل شوي دي؛ ځکه زموږ د ادب دغه ډول له لرغونو زمانو څخه را پاتې دی او د چا په نامه نه دی ثبت شوی؛ له همدې امله پر خلک هغه په یاد لري او له يوه نسل څخه بل نسل ته انتقال شوي دي.

دا ښکاره خبره ده چې لنډيو د عوامو خلکو له طبعي څخه سرچينه اخيستي ده.

لنډۍ زموږ په ټولنه کې ډول ډول محنتو اگانې لري، کله مينه او محبت پکې څرگندېږي، کله هم ټولنيز موضوعات پکې څېړل کېږي او کله هم د ناکاميو په وخت د درد او سوز بيانونکي وي او ځينو نورو بې زموږ د خلکو د حماسي ژوند ځينې اړخونه بيان کړي دي.

لاندې يو څو لنډۍ د بېلگې (مشت نمونه خروار) په توگه راوړو:

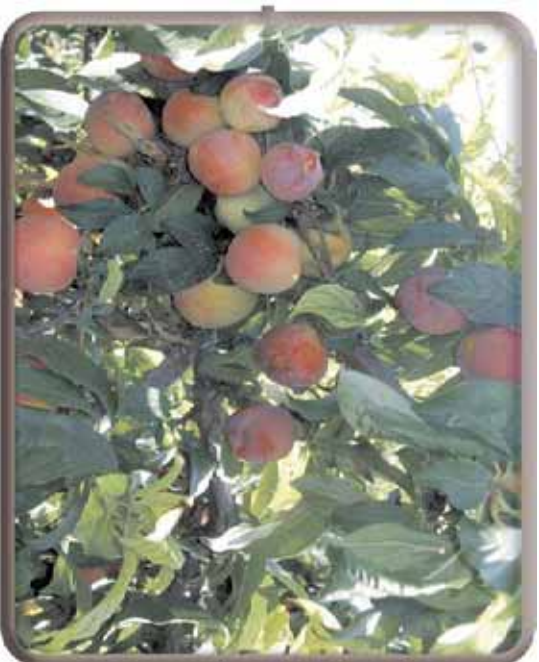
گلـلـونه ډېر درـسـره راوړه زه د اور بـل د پاسـه چـتر جوړوه
اصـيل گـلاب راڅـڅـه ورک دی کم اصل گل که بـريـوم ډک دي باغـونه

گلابه دا قدر دې بس دی چې چينکې دې په اوريل کې گرزوينه
مخ دې گلاب سترگې دې شمع زه نه پوهېږم چې پتنگ که بوراشمه؟

(۱۳) تصوير

آشنا مې نوی سوداگر دی په سر بازی کې په لونگ راته راوړينه
په لویو غرو د باران شور شو بڼکته لاند شول د لونگو درمندونه

(۱۴) تصوير

د کشمالو به دې باغوران شم چې هر سهار دې په وړيا د بدن کومه گلان دې ټول له تا قريان شي ته کشمالی يې نور سلام درته کړينه يادې په خوله کې کشمالي دي يادې د عطرو په چينه لمبلي دينه

(۱۶) تصویر د پسرلی کلونه وښیږد

(۱۵) تصویر د پغمان کلونه

غښتول به ټول امیل به جور کوم د یار پیاره یې په غساره گرځومه یاد د لاله په گل شبنم دی یادې د مخ په ستارو خولې راځینه مخ دې گلاب سترگې نرگس دي دې تورو زلفو دې سنبل وشرماونه

(۱۷) تصویر

ګلاب له اصله شهزاده دی رامېل چاپېل يې نوکران نيولي دینه
زما جانان گل د ریحان دی پاس په آسمان دی ملايکې يې بوږينه

(۱۹) تصویر، غوزان (چارمغز)

(۱۸) تصویر، د مرسل گل

ستا د بنیاست گلونه ډېر دي خو لى مې تنگه زه به کوم کوم تولومه

په تو لگي کې فعالیت

- د زده کوونکو چې خومره لنډۍ يادې وي خپلو ټولگيو الو ته دې وړايې.

پوښتنې

- د لنډيو زمزمه کول له تنگ ټکور سره همغږي لري که نه ؟
- لنډۍ چا ويلې دي ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د زياتو لنډيو د زده کولو په خاطر د کور له غرو
شخړه پرېستنه وکړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

متلونه او مقولې

ستاسو څو متلونه او مقولې زده دي؟

متلونه او مقولې د خلکو د لاسته راوړنو له دولونو څخه دي چې هم په خبرو او هم په لیکنه کې کارول کېږي. یو شاعر یې په خبرو کې ارزښت او اغېز داسې تمثیل کړی دی.

«در مقامی که بود روی کنایه به عدو ضرب شمشیر ندارد اثر ضرب مثل»

ژباړه

په هغه وخت کې چې د کنایې تېره خوږکه د دښمن خوا ته توجیه شوی وي د توري گوزار هغه تاثیر نه لري لکه چې د ضرب المثل گوزارنې لري.

د متلونو محتوا

متلونه او مقولې د خلکو د ژوندانه د بیلا بېلو اړخونو او د خلکو د عامه ژوند د پېښو، پېښو تجربو پایله ده. متلونه او مقولې پند وړکو وړې افادې لري او د خلکو د ژوند تجربې پکې د پند په ډول ترسره کېږي.

دغه دوه هنري او ژبنۍ پدیدې د خلکو په منځ کې اوږد تاریخ لري، خو د لفظ او معنا له پلوه توپیر شوي، بدلون یې موندلی او ښکې شوی دی. له دې امله لنډه، جامع او ژوره معنا لري.

د متل او مقولې توپیر

متل ډېر ځله مجازي معنا لري او د ویونکي فکر پکې په غیر مستقیم او کنایي ډول وړاندې کېږي. یعنې د ناڅرګند هدف لپاره کارول کېږي او موخه یې د الفاظو ښکاره او مستقیمه سپړنه نه ده. د بېلګې په ډول: «چې نه سپیخ و سوزي، نه کباب» د سپیخ له کباب له سوزلو رښتیني معنا څخه یې موخه نه ده، بلکې د یوې پېښې پر وړو خواو و باندې د ستم او تیري نه کول او عدل کول موخه ده.

خو په مقوله کې د ویونکي موخه د حقیقي معنا بیانول دي. د بېلګې په ډول: «د نن کار سبا ته مه پرېږده» مقولې کې موخه داده چې د کار په کولو کې ځنډ مه کوی! نو له دې امله ویلاي شو چې مقولې له متل څخه ساده او هنري خوند او رنگ یې هم لري.

لاندې په څو متلونه او مقولې د بېلګې په ډول راوړو:

متلونه

کور: بار تر مزله نه رسېږي.
بې عمله عالم، بې شاتو مچۍ ته ورته دی.
بښي له لېمخې سره و غځو.
خپله ژبه هم کلا ده، هم بلا.
مار چټچلی له پري ډارېږي.
گودر گوره، موزي باسه.
له ښو ښه زېږي، له بدو و اښه.
دوست موندل سخت دی، دښمن آسان.
دوست په کلو، نه موندل کېږي، دښمن په ساعت.
عبدالرحمن بابا وايي:
کو هي مه کنه د بل سړي په لار کې چېرې ستا به د کو هي په غاړه لار شي.

مقولې

له بې عقل دوست نه، هو ښار دښمن ښه دی.
هو ښار دښمن به دې لور کړي.
په هر کار کې مشورت بویه! بې مشورې کار ناکامي ده.
لټونکی، موندونکی دی.

په تو لگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه خپلو ټولگيو الو ته و اړي.

پوښتنې

- په شعرونو کې د متلونو کار ول څه ښېگڼې او ښکلا وي لري؟
- د خلکو په ورځيني ژوند او د وړونکي د موخې د تر لاسه کو لو په کار کې د متلونو او مقولو وړاندې کول څه اغېزې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه د کور له غړو څخه وپوښتي او ثبت دي کړي.

د دویم څپرکي لنډيز

ولسي ادبيات د خلکو د عواطفو او د ژوند د لارو چارو او بنو بيانو ونکي دي. د لنډيزو ويل د عامو خلکو پيژندنه دي چې ډول ډول عشقي، له دوستانو څخه د پيلتون او د وطن دوستۍ، محتواوي لري. په متلونو کې د وړونکي خيالونه په غير مستقيم او په کناني ډول بيانېږي او مستقيمه معنا نه لري او په مقوله کې د وړونکي موخه دا وي چې د يوه مطلب حقيقي او مستقيمه معنا او مفهوم بيان کړي.

درېم څپرکی جامې او پوښاک

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به زموږ د خلکو او نیکونو د سنتي او عنعنوي جامو په ارزښت او اهمیت پوهه شي.

زده کوونکي به پوه شي چې زموږ د خلکو د ودونو، جشنونو او اخترونو جامې څه کیفیت لري؟

(۲۰) تصویر، جنګي پهملي جامو کې

شپږم لوست

زموږ د هېواد د خلکو جامې

ستاسو د ولایت د خلکو جامې څه ډول دي ؟

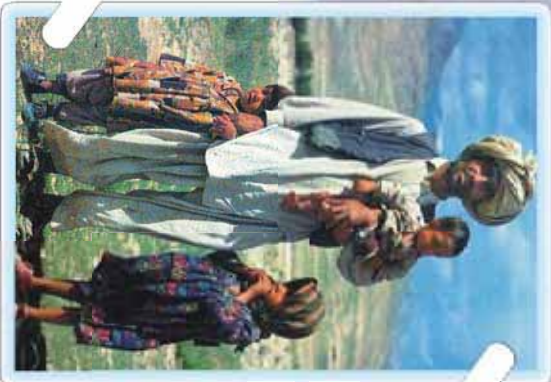
په کلیو کې د خلکو جامې

زموږ په ګران هېواد کې جامې او کالي د سیمه ییزو او اقلیمي شرایطو له مخې له یوې سیمې

خڅه بلې ته توپیر لري.

(۲۱) پندوږستان کې د شپږم تصویر

(۲۳) تصویر

د بېلگې په توگه پښتانه په کليو کې پټو، خپلې،
کميس او پرتوگ، لونگې او واسکت اغوندي.

په نورستان کې خلک زياتره وړينه قافمه گندې)،
برک، پکول، چلروق (خرومن) او پای تاوه چې ټول پخپله
جوړوي، اغوندي.

تصویر (۲۳) یوه هراتي مېرمن قرآن کریم لولي

په هزاره میشتو سیمو او بدخشان کې برک
(وړین توکس) او چکمن دود لری. اوزبکان او
ترکمنان گوپیچه، شلوار، چین، قافمه، موزي،
ماسی، اغوندي او په پښو کوي یې او دهرات
خلک له نورو جامو سره واسکت هم اغوندي.

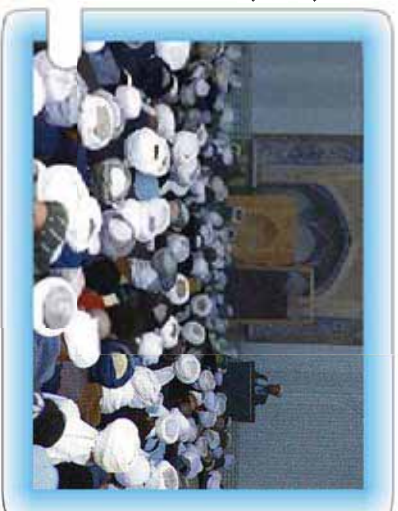
(۲۴) تصویر، (د هیواد په شمال کې) چای خانه

په عمومي ډول زموږ د هېواد ټول خلک په لږ توپیر يو ډول او سره ورته جامي اغوزدي. لکه: کميس او پرتوگ، واسکت او لونگي، د ټول هېواد په خلکو کې دود دي.

په دومره تفاوت سره لکه چې پښتني ښځې گلوزي کميس او لوی پرتوگ اغوزدي او په ځينو سيمو کې ورسره د پايڅو په برخه کې ښکلې

(۲۶) تصوير، چنگي په ملي جامو کې

()

گلوزي شوی (پوچي) هم په پښو تړي.

(۲۷) تصوير، پيچدار قوړه قلي خولې

(۲۹) تصویر، جنگی په ملي جملو کې

(۲۸) تصویر، ښځې د سو داډ اخستلو په حال کې

د ښاري خلکو جامې

د کابل ښار او په نورو ښارونو کې د

خلکو ملي جامې عبارت دي له: کمیس،

پرتوگ، پټو. خو ښځې گلداره کمیس او

سپین پرتوگ اغوندې. ښځې د لمن (دامن)

په نامه کمیس او د ښوونځیو او مدرسو نجونې ځانگړې کالي، سپین ټکري، هلکان

کرتي، او پتلون هم اغوندې، خو ټول خلک نارینه، ښځې، نجونې، هلکان او ماشومان په

جشنونو، ودونو، اخترونو او نورو ځانگړو مراسمو کې گلدارې او خلبدونکې جامې

اغوندي چې ډولونه به یې په بېلابېلو درسونو کې راوړل شي.

په ټولگي کې فعالیت

- زده کونکي دې د خپل کلي او ښار د جامو ځانگړتیاوې په گوته کړي.

پوښتنې

- د خپل هېواد د مشهورو کاليو نومونه دي واخلئ؟

- د هېواد د قومونو او بېلابېلو سیمو د ځانگړو جامو نومونه دي واخلئ؟

کورنۍ دنده

- زده کونکي دې له خپلو کورنیو څخه د پخوانیو جامو په برخه کې پوښتنې

وکړي، په خپلو کتابچو کې دې ثبت او له ځانه سره دې ټولگي ته راوړي.

د واده او کوژدې د مراسمو جامې

ستاسو په ځای کې د واده په شپه ناولې او زوم څرنگه جامې اغوندې؟
د واده دودونه زموږ د خلکو په منځ کې په پوره شور او زوږ جوړېږي. د واده په مراسمو کې د ناولې او زوم لپاره نوي جامې برابرېږي چې د دغو دودونو ځینې برخې دلته راوړو:

د ناولې او زوم د نکاح جامې

د نکاح د تړلو په مراسمو کې ناولې ته ځانگړې جامې جوړېږي چې د نکاح په شپه یې وراغوندي. دغه جامې زیاتره شني وي چې ناولې له سره تر پټو پټوي. د ناولې بوټونه د نکاح په شپه شنه او یا سپین وي. د نکاح په مراسمو کې زوم ته جامې برابروي. په کلیو کې زوم ته سپینې جامې جوړوي او د کمېسه غاړه یې په ښکلې ډول خامک دوزی کېږي. سربېره پر دې یوه جوړه بوټونه، لونگې، خولې، یوه کورنۍ او واسکت هم د زوم لپاره تیاروي او په یو ځانگړي دسټال کې مجلس ته راوړل کېږي، چې په ځینو ځایونو کې یې د جومات محترم امام له نکاح څخه وروسته د خلکو په مخ کې زوم ته وراغوندي.

(۳۰) تصویر د واده جامې

د زوم او ناولې د واده جامې

په کلیو کې د زوم لپاره سپینې سیمه ییزې جامې برابرېږي. دغه جامې په معمولي توگه یو ټیټکلی خامک دوزي شوی کمیس هم لري او له دې جامو سره یو بالاپوش یا کورنۍ، لونگې، خولې، بوټونه او جورابې هم په ځوانچه کې ږدي او د ناولې د وړلو له مراسمو څخه مخکې د سیمې د امام او یا د یو مشر له خوا زوم ته وراغوندي کېږي. په ځینو سیمو کې یې د زوم خپلوان، دوستان او همزولي هملکان وراغوندي. د مېړه کور ته د وړلو په وخت د ناولې کالې سپین وي او سپینې جامې په نیک فال نیسي، خو ناولې ښکمرغه او سپین بخت ولري. دغه کمیس په معمولي توگه لوی وي او ناولې یې سترتر پایه پوښلې وي.

(۳۱) تصویر د ناي

د زوم کورته د ناوې د وړلو په وخت کې شین
رنگی شال د ښه نیت په توګه د هغې پر سر اچوي، خو
بې ژوند د تل لپاره زرغون او ښکلی وي.

(۳۲) تصویر، ترکمنه بېلی د واده جامو کې

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د واده او نکاح د جامو د نورو ځانګړتیاوو
په برخه کې خبرې وکړي.

پوښتنې

- د واده د مراسمو د جامو د نورو ډولونو نومونه واخلئ.
- د هېواد په ولایتونو کې د واده جامو ترمنځ توپیر ونه وایئ.

کورنۍ فنډه

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د هغو جامو په برخه چې په تېرو وختونو
کې ناوې او زوم اغوستل او دود وو، معلومات وليکي او ټولګي ته دې راوړي.

انټم لوست

د جشنونو، اخترونو او ځانگړو مراسمو جامې

- ستاسو په سيمه کې خلک په ځانگړو مراسمو کې څه ډول جامې اغونډي؟
زموږ په گران هېواد کې خلک په ځانگړو مراسمو لکه جشنونو، اخرونو او نورو

مراسمو کې ځانگړې جامې جوړوي او اغونډي
چې دغه جامې په لاندې ډول دي:

د خپلواکۍ د جشن په مراسمو کې زيات خلک
گډون کوي او د خوښۍ د ښوولو لپاره نوي
کالي اغونډي. په جشن کې د دولت کارکوونکي
هم گډون کوي. د پوځي پرېت يا رسم گذشت په
مراسمو کې د اردو او ملي پوښو سرتېري او
افسران له ځانگړو جامو سره د دولتي او نورو
خلکو تر منځ د پرېت په ډول تېرېږي. د ښوونځيو
زده کوونکي هم له ځانگړو کاليو او جامو سره
په دغه خوښۍ کې برخه اخلي.

(۳۳) تصویر

(۳۴) تصویر، د سرتېرو رسم گذشت اکېل

د کونچني او لوی اختر په ورځو کې خلک خپلې نوې جامې چې مخکې له مخکې یې برابرې کړي وي، اغوندي او دغه کار اسلامي سنت گڼي. دیني عالمان او سپین بڼري د اختر په ورځو کې چنې اغوندي. د چنې اغوستل د ویاړ نښه گڼي. زموږ د هېواد په شمالي ولایتونو کې زیاتره خلک چنې، جېلکې، پگړۍ، پرتوگ او گلدرزي شوی کمیس اغوندي.

(۳۵) تصویر، د پوهنې زده کونکي

(۳۷) تصویر

(۳۶) تصویر، کونچنی نجلۍ په ملي جامه کې

د ځانگړو مراسمو جامې

خلک په مراسمو، قومي جرگو او د جمعي لمونځونو کې نوي او پاکې جامې

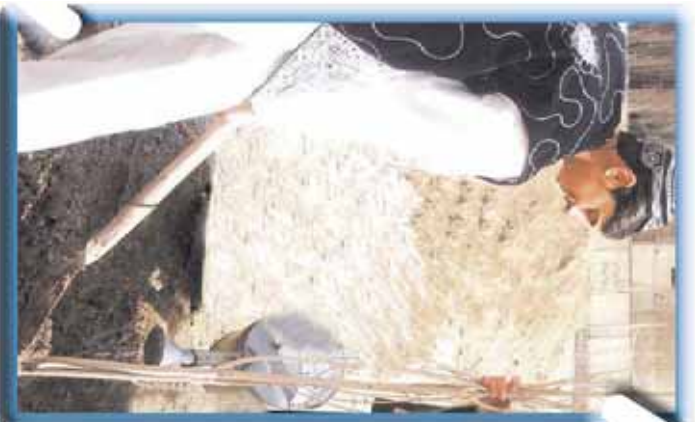
(۳۸) تصویر د قلعي القضا خانگري جامې او د ولسمشر د لوري مراسمو بهير

اغوندي . د
جامع جوماتونو
ملایان د جمعي
او اخترونو په
لمونځونو کې
نوي او پاکې
جامې اغوندي.
د لونگي په

سروال او د چينې اغوستل د لمانځه د امانت
پر مهال او په محکمو کې د قاضيانو ځانگړی
جامې د علماو په نظر غوره کار دی .

د کندهار، فراه، نيمروز او هلمند
ولایتونو کې هغه خولې په سرکوي چې يوه
خندې يې برش شوې او په ډول ډول تارونو
سره گلوزي او ښکلې شوي وي. په دې
ولایتونو کې خلک زياتره توري، سپينې او
تيز رنگه جامې خوښوي.

په هرات او جلال آباد کې نارينه سپينې

(۳۹) تصویر، يو ځوان دښالگي کښو لو په حال

خو لى پر سر کوي چي هغو ته عرقچيني وايي. دغه خو لى کله له توکر او کله هم له نارونو څخه جوړېږي. د هرات په ولايت کې د جامو د توکر زنگونه زياتره نيم رنگه او روښانه وي.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کونکي دې د خپلې سيمې د ځانگړو مراسمو د جامو نومونه واخلې.

پوښتنې

- ستاسو کوم ډول جامې خوښېږي، چې د واده په مراسمو کې يې واغوندئ؟
- ستاسو په نظر کوم ډول جامې له اقتصادي پلوه غوره دي؟

کورنۍ دنده

- زده کونکي دې له خپلو مشرانو او لويانو څخه د ځانگړو مراسمو جامې چې په پخوا وختونو کې کارول کېدې، وپوښتي او ودي ليکي.

د ماشومانو جامې

ماشومان د کورنۍ د باغ بنسکلي گلونه دي چې ټول خلک ورسره مينه لري او هغوی ته ځانگړې پاملرنه کوي. هغوی ته د بنسکلو جامو د برابرولو او وراغوستلو په برخه کې دودونه او رواجونه لري، چې په لنډ ډول بيايږي، لکه: د نويو زېږېدلو ماشومانو د عقيقتې، د اخرونو په ورځو او داسې نورو کې.

(د ۱۴ وروځې) تصوير ونه، چنگي او هلاکان په ملي جامو کې

په ځينو سيمو کې د کورنيو د لومړني پيدا شوي ماشوم لپاره د هغه نيا خو جوړې ماشومانه کالي، کوچنۍ بڼستن، کمپله، بالبنست، دستمالونه او ورسره نور شيان برابروي. جامې د يوه کوچني ځانگړي مجلس په ترڅ کې د نوي پيدا شوي ماشوم کورته وړل کېږي.

عقيقه، اسلامي ځانگړی سنت گڼل کېږي. د ماشوم لپاره په دې مراسمو کې يوه جوړه نوي، بنسکلی کالې برابروي او په هماغه ورځ يې ماشوم ته د سنتو لو څخه مخکې وړ اغوندي. د نويو زېږېدلو هلاکانو سنتو ل اسلامي سنت دی.

د اخرونو په ورځو کې هم د ماشومانو لپاره نوي کالي جوړوي. ماشومان هغه اغوندي او ډېر خوشحاليږي.

زموږ د خلکو يو بل غوره دود دادی چې د هرقوم مشران شتمن خلک د دې په ترڅ کې چې د خپلو ماشومانو لپاره جامې برابروي د بې وزلو ماشومانو لپاره هم په اخرونو

کې نوي جامې رانيسي چې هغوی هم د اختر په خوښيو کې برخه ولري.

سرپرته پر هغو چې مخکې وويل شول په ځينو دودونو کې د ماشومانو لپاره پخملې واسکټونه او خولۍ، چې په رنگه تارونو او زري ټوټو سره سينگار او چرمه کاري شوي وي، جوړوي او هغوی ته يې ور اغوندي. وړې جونې هم چرمداره او زري ښايسته کميسونه له شين رنگه ټيکريو سره اغوندي.

(۶۲) تصوير، جنګي او ملکاتاپه ملي چلوکي (مراز شريف)

په ټولګي کې فعاليت

- زده کونکي دې و وایي چې د دوی په کور او کلي کې ماشومان کوم ډول جامې اغوندي؟

پوښتنې

- د ماشومانو لپاره د نورو دوديزو جامو نومونه واخلئ.
- زموږ د هېواد په بېلابېلو سيمو کې د ماشومانو جامې يو ډبل سره څه توپير لري.

کورنۍ دنده

- زده کونکي دې د پخوانيو جامو په باره کې له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي، و دې لیکي او ټولګي ته دې راوړي.

د دريم څپرکي لنډيز

د هېواد په شمالي او شمال ختيځو سيمو کې خلک چين، جېلک، واسکت، گوپچه او لونگي اغوندي. په سويلي او سويل لوېديځو سيمو کې گل گنډ (گلدوزي) شوي تاريخ او وړين ډېر ښکلي خادرونه اغوندي. په مرکزي افغانستان او په ځينو شمال ختيځو سيمو کې د وړيني چيني (چکمن او برک) اغوستل دود دی. په جنوبي سيمو کې د خلکو پوښونه، خپلي او بوتان او په شمال کې مسحي او بوتان دي.

په جشنونو، اخترونو، نوي کال او ودونو کې ماشومان او ځوانان چرمه کاري شوي واسکتونه، دکميسونو د غاړو گل گنډ شوي ښکلي جامې، د پوهني زده کونکي او ځيني نور خلک کورنۍ او پتلونونه اغوندي.

په ودونو کې د واده په شپه د ناوې څړوکی شين او د زوم کورته د ورتلو په وخت کې سپين رنگ لري.

د خادري اغوستل د ښځو تر منځ کې په ټول افغانستان کې دود دی.

څلورم څپرکی واکمني او سیمه ییزه اداره

د دې څپرکي موخې

زده کړونکي دې د کورنۍ په ټولنیز او حیاتي ارزښت باندې پوه شي او دغه مفهوم دې ښه زده کړې او پوه شي چې کورنۍ د ځوانانو د ښکېرغۍ، خاله ده او د ټولنې د ښېرازۍ د نظم په خوندي ساتلو کې ډېر ارزښت لري او همدارنګه زده کړونکي دې د قومي جرګو ارزښت او د تاوتریخوالي د پیداکېدو لاملونه وپېژني.

(۴۳) تصویر د (دورستان) سیمه او اداره

زموږ د هېواد کورنۍ توکمیز جوړښت

– ستاسو په سیمه کې کورنۍ جوړښت څه ډول دی ؟

کورنۍ

کورنۍ د ټولنې لومړنۍ بنسټ او بنیاد جوړوي. زموږ په هېواد کې کورنۍ له پلار، مور، لورګانو، زامنو ننګیانو او لمسیانو څخه جوړه شوې ده. زیاتره د کورنۍ د غړو شمېر له لسو تنو څخه زیاتېږي او کله کله په یوه کور کې پنځلس او آن څو وروڼه چې ځانله جلا کورنۍ هم لري، له نورو وروڼو او د هغو سیمو کې دغه دود ډېر دی او آن څو وروڼه چې ځانله جلا کورنۍ هم لري، له نورو وروڼو او د هغو له کورنیو سره په یوه لویه پخسه بڼې کلاکې چې له پلرونو څخه ورته میراثي پاتې وي، ژوند کوي. د کورنۍ مشر پلار دی او په زیاتره کورنیو کې مور هم خپل رول لري. زامن، لورګانې او ننګاندې د پلار او مور تر لارښوونې لاندې کار کوي. کورنۍ نظم په کلیو کې ښه کلک دی. د خواتنې او د زوی او ننګور په ژوند کې د هغې د لاس و هغو په اړوند زموږ په ټولنه او ادبیاتو کې له ډېرو پخوا زمانو څخه کیسې، طنزونه او حکایتونه شته.

کورنۍ اړیکې

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ډېرې ژورې او پراخه توکمیزې او ټولنیزې اړیکې شته. د کورنۍ غړي د خپل کور لویانو او ټول خلک د قوم د مشرانو درناوی کوي او د هغوی نظرونو ته ارزښت ورکوي. د کورنۍ د مشرانو واک په خپلې کورنۍ او د قوم د مشرانو واک قوم پالنې په کلیو کې د ښارونو په پرتله زیات وي. مشران له نورو ډېرو واک لري؛ خو په ښارونو او متمدنو مرکزونو کې سره له دې چې مشرانو ته په درنه سترګه ګوري خو د خپل شخصي ژوند په محدودو او چاپیریال کې په خپله واک، آزادي او صلاحیت لري.

کلی

زموږ په هېواد کې ښاري ټولنې لږې او کلیوالي ټولنې ډېرې دي. په تېرو وختونو کې په کلیو کې د واکمنۍ او اداري نظام دا ډول و چې هرکلی (یو ملک، ارباب او یا خان) درلود او دغه مشر به ټولنیزې چارې او قومي لاینچي د

(۴۴) تصویر د نورستان د برګمال کلی

(۴۵) تصویر، حسري کاربه

کلي د نورو سپين بڼو و او مشرانو په مشورو حلولي. د بېلگې په ډول په قومې حسرونو، د وټالو پاکولو، دغنمو لو، نيا لگيو کښولو، د ژبندي د پل انتقالو او هم د لانجو په حلولو کې په نې برخه اخيسته.

په ځينو سيمو کې په څو اريايان يا ملکان د يو لوی ملک تر واک لاندې و و چې هغه په نې د مخور (سپين بڼو) په نامه ياداوه. مخور او يا لوی ملک به دخلکو او حکومت ترمنځ دارتباطي پل رول درلوده.

زموږ د هيواد په اسماعيليه مېشتو سيمو کې له ملک او ارياب څخه پرته په (پير يا شاه) و او هغه په خليفه گان درلودل، خليفه گانو به د پير په لارينو ونه ټولنيزې چارې ترسره کولې.

(۴۶) تصویر، حسري کارونه

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په څو ډلو ورېشل شي او هره ډله دې د کورنۍ د نښکيو په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې مشر دې د خپلو بحثونو پايلې نورو ته د ټولگي په مخ کې بيان کړي.

پوښتنې

- که د کورنۍ بنياد نه وي، څو اټان له کومو ستونزو سره مخامخ کېږي؟
- د ټولنيزو او اقتصادي چارو په برابرولو کې د قوم د اريايانو او ملکانو رول په څه ډول دی؟
- که کوم کلي يا سيمه ارياب يا ملک و نه لري دهغې کلي يا سيمې خلکو ته کومې ستونزې پيدا کېږي؟

کورنۍ ډنډه

- هر زده کوونکي دې د خپلو کورنيو له مشرانو څخه د ملکانو، اريايانو او يا د سيمې د مشرانو د رول په اړه پوښتنې وکړي او ټولگي ته دې راورسي.

مرکه او جرگه

- مرکه او جرگه څه ډول اصطلاحات دي او زموږ په هېواد کې څه ډول تاريخي سابقه لري؟
زموږ د هېواد په ټولو برخو، په تېره بيا په سوېلي سيمو کې مرکې او جرگې د قومي

او ټولنيزو ستونزو او لاندېو
د حلولو واک لري. د جرگو

غړي تجربه لرونکي سسين ښې،
مشران، ملکان او افسقلان دي،
چې په حجرو، د پرو، جو مالونو،
د چنارونو او ونو لاندې غونډې
کوي او د خلکو شخړې او لاندې
هوار وي.

د قبيلې، قوم او مشرانو غونډو
ته جرگه گي وايي، چې د اړتيا په
وخت کې د قبيلو ترمنځ د کوچنيو
لاندېو د فيصله کولو لپاره جوړېږي.
کله چې جرگه گي د يوې دعوي پرېکړه ونشي کړای، بيا د لاندېي د حلولو لپاره

(۴۸) تصوير، قومي مرکه

لوپه جرگه راغوښتل کېږي. ددغې جرگې
غړي قاضيان، د قوم مشران، ترځيان او
نور وي.

په عمومي ډول مرکه يا جرگه د واک
او رسوخ له پلوه درې درجې او پړاوونه
لري:

۱- جرگه گي: د جرگو په دې پړاو کې
څو محدود سسين ښېږي گډون کوي او د

(۴۹) تصوير، قومي جرگه

دعوي په برخه کې يو ازي خبرې لري کوي.

۲- د مرکې دويم پړاو لوی دی چې گډون کوونکي يې د دواړو لوريو دوتی هم خوري چې دغه پړاو کابو د مرافعي محکمې مثال لري.

په دې پړاو کې د دعوي يو لوری مرکې ته واک ورکوي او بل لوري ته چې واک يې نه وي ورکړی هغې ته «نيمگړی واک» وايي.

۳- په دريم پړاو کې نړخيان گډون کوي او دغه پړاو د خلکو په منځ کې هغه قانوني واک او اعتبار لري، چې هغې ته (جرگه) وايي. جرگه د خلکو په منځ کې غټې دعوي فيصله کوي. جرگه د (تميز محکمې) ته ورته ده.

جرگه د سستونزو د پېچلتيا و په تناسب کېدای شي ډېرې ورځې او آن مياشتې دوام وکړي. په دغه جرگه کې ډېرې خبرې کېږي، نظرونه تبادله کېږي او د جرگې په اوږدو کې د دعوي دواړه خواوې د جرگه مارو د دوتی، خرڅ او لگښت په غاړه لري.

کله چې موضوع ډېره مهمه، پېچلې او لويه وي نو د قومونو مشران، نړخيان او په مرکو پوه خلک چې د دعوي دواړو لوريو پورې څه تړاو ونه لري د سستونزي او لانجې

(۵۰) تصویر، د نورستان سپين بيزي او مشران د جرگې په لور روان دي.

د فیصله کولو لپاره رابلل کېږي او د دعوي د فیصله کولو لپاره د دعوي له دو اړو لوریو بشپړ واک اخلي او دعوای فیصله کوي، چې دې ته د پښتنو په منځ کې (په توی وری واک) وايي. دغه د جرگې تر ټولو لوړه سطحه ده چې د هغوی پرېکړه او فیصله هیڅ لوری ماتولی نشي.

د قومې شوراگانو او جرگو ګټه

په هره سیمه کې د قوم د مشرانو شتون او د مشرانو شورا له لوري د خلکو د لانجو حل او فصل د رسمي، دولتي مراجعو کار کوي او د خلکو لپاره آسانتیاوي رامنځ ته کوي. له همدې امله همدا اوس په کلیو، ولسوالیو، ناحیو، ښارونو او د هېواد په ولایتونو کې د سپین بڼو و شوراګانې شته چې لانجې او ستونزې فیصله کوي. د دغو شوراگانو شتون په هغه اندازه ګټور دی چې لومړی لانجې او حقوقي مسئلې د رسمي مراجعو له لوري شوراگانو ته ارجاع کېږي، چې د مشورې او روغې جوړې له

(۵۱) تصویر، د (کابل) ښار کې د روغې جوړې یوه برخه

لاري حل شي. که دا فيصله
د دعوي دواړه لوري ونه
مني نو هغه وخت موضوع
رسمي مراجعته ورسپارل
کېږي.

(۵۶) تصویر: قومي جرگه (د څه مکتو ولسوالي)

په ټولگي کې فعالیت

- هر زده کوونکی دې د خپلې سیمې د واک لرونکو شخصیتونو په اړه
معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د خلکو په منځ کې د قومي غونډو شتون څه گټې لري؟
- آیا په ځینو مواردو کې قومي غونډو ته واک ورکول کوم زیانونه هم لري؟

کورنۍ دنده

د خپلو کورنیو له غړو څخه معلومات ترلاسه کړي.
د مذهب په برخه کې

دو لسم لوست

د تاو تريخوالي او دېسمنيو سرچينې، لاملونه او ماهيتونه

- تاو تريخوالي او دېسمنۍ د ټولنې د نظم د له منځه وړلو په برخه کې کومې منفي اغېزې لري؟

هغه چارې چې زموږ په ټولنه کې کله کله د نظم د له منځه وړلو لامل گرځي، د خلکو په منځ کې تاو تريخوالي او دېسمنۍ دي. په دې لوست کې به د دغو موضوعگانو ماهيت او لاملونه په گوته شي.

۱_ د تاو تريخوالي او دېسمنيو اړونه، لاملونه او ماهيتونه

د تاو تريخوالي او دېسمنيو يو لوی لامل بېکارۍ او بې علمي ده، بېکاره انسان تل د خپلې منفي بوختيا او رواني ستونزو د ارضا لپاره بهانې لټوي. وايي: «له بېکاره، خداى بېزاره» په ځانگړې توگه هغه څوک چې بې علمه او ناپوه وي او ځان ځاني هم

ورسره مله شي، ټکرونه

او تاو تريخوالي رامنځته

کوي. دا ډول تاو تريخوالى

ناڅاپى او غير ارادې دى.

په کليو کې د

تاو تريخوالي يو بل لامل

د نورو خلکو د شتمنيو

او ځمکو په زور غصبول

دي، او يا د وچکالۍ په

کلونو کې د نورو خلکو د

حقاني په زور نيونه ده چې

(۵۳) تصوير، په شهران کلي کې د ځمکې او به کول.

هر کال په طبیعي ډول د اوبو کو لو پر مهال تکرارېږي.

ځینې خلک په خپله برخه قانع نه وي، له خپله حقه ډېره ځمکه او اوبه غوړي او یا د ناحقه وراثت دعوا کوي. یا له هغه سره چې په بڼ یا ځمکه کې شریک دی، حق نه ورکوي، چې دا هم د تاوتریخوالي لوی لامل دی.

کله کله لومړني سړي ته د پور نه ورکول هم د تاوتریخوالي او جگړې لامل کېږي. دغه تاوتریخوالی په لومړۍ سړۍ کې لږ وي او ورو ورو ډېرېږي او د اوبدي مودې په ښمېو بدېږي.

خو په دې وروستیو وختونو کې چې خلکو د کرنې، اقتصاد، باغداری، د څارویو روزل، سوداګرۍ، علمي او نوري بوختیاوې لاس ته راوړي دي او همدارنګه زموږ په ټول هېواد کې چې د علم او پوهې وړانګې خپرې شوې دي، خلک د تاوتریخوالي په بډۍ او تاوانونو پوهېږي، نو ځکه د کورنیو او قومونو په غچ اخیستو او وژنو کې لږوالی راغلی او که کله په لږه اندازه او ناڅاپي توګه رامنځته کېږي، نو دواړه لوري د قومي سپین بڼو، عالمانو او جرګو په پریکړو او یا د قضایې او حقوقي مراجعو پریکړو باندې قناعت کوي او د جاهلیت دورې غیر اسلامي دودونو پسې نه ګرځي.

د تاوتریخوالي او دعواوو د رامنځته کېدو او لامل په برخه کې

خواجه عبدالله انصاری (پیر هرات) داسې ويلي دي:

«بډانکه رنج مردم در سه چیز است: از وقت پیش می خواهند، از قسمت بیش

مي خولهند و آن ديگران را از آن خویش می خولهند» د تاوتوخوالي پيل

تاوتوخوالسی او تکر ونه لومری له زېرو خبر و او لفظي مشاجري څخه پيل کېږي، او ورو ورو خبره لاس اچولو ته رسېږي. کله چې د دواړو غاړو د غوسې ډېگي په خوتيدو راشي له ډېرو، لرگيو او نورو توکو څخه يو د بل پرضد کار اخلي. د بېلگې په توگه د اوبو لگولو پر مهال د جگړې وسيله يوم دی او د لو په وخت کې د جگړې وسيله لور دی.

په پخوا وختونو کې به خلکو په جگړه کې ډېر لږ چاکو، توپک او نور خطرناک وسايل کارول، ځکه له خطرناکه پاليو يې خبر و و.

په قرآن مجيد کې په دې برخه کې د زغم او عفو يادونه شوی ده چې وايي:

..... و الکاظمين الغيظ و العافين عن الناس... (العمران ۱۳۴)

ژباړه: ډېر ښه خلک هغه کسان دي چې غوسه زغمو ونکي او خلکو ته بښنه کورنکي وي. په هر حال:

په، جگړه کې غالب او مغلوب هيڅ يو گټونکی نه وي، بلکې گټونکي هغه خلک وي چې جگړه يې نه وي کړې.

عبدالرحمن بابا په دغه برخه کې څه ښه ويلي دي:

کرد گلو کړه چې سيمه دې گلزار شي

اغزې مه کړه چې پښو کې به دې خار شي

او خواجه حافظ هم په دې هکله ډېر ښه ويلي دي، چې:

درخت دوستي بنشان! که به بار آرد نهال دشمني برکن! که رنج بی شمار آرد

په تو لگي کي فعالیت

- زده کو و نکي دې دتا و تربخو الي او دهغه دنا وړه پايلو په برخه کي معلومات ورکړي.

پوښتي

- د تا و تربخو الي دوام په تو لنه کي کومې نا وړه پايلي رامنځته کوي؟
- د کوړنيو ترمنځ پر له پسې دښمني، کومې نا وړه پايلي لري؟

کوړني، دنده

- زده کو و نکي دې د خپلې کوړنې له غرو څخه په تسرو وختونو کي د تا و تربخو الي په برخه کي معلومات ترلاسه کړي.

د څلورم څپرکي لنډيز

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ټولنيزې او قومي اړيکې په ژوره او پراخه توگه شتون لري. په کليو کې د قوم مشران په خپلو خلکو باندې د ښارونو په پرتله ډېر واک لري.

زموږ د هېواد په سويلي سيمو کې يو شمېر سيمه ييزې ډلې دي چې د قومي او ټولنيزو ستونزو او شخړو د هوارولو واک لري، چې جرگې او مرکې يې بولي. جرگې د واک له پلوه درې درجې لري:

کله چې د دوو کسو يا دوو قومونو ترمنځ کومه دعو يا شخړه رامنځ ته شي، نو موضوع همدې قومي غونډو، مرکو او جرگو ته چې د سپين بڼيرو، عالمانو او د قوم د مشرانو څخه جوړې شوې وي، سپارل کېږي. څرنگه چې هغوی د دواړو خواوو د شخړې په لاملونو پوښېږي نو ځکه قضيه په ښه توگه سره فيصله کولی شي.

پنځم څپرکی

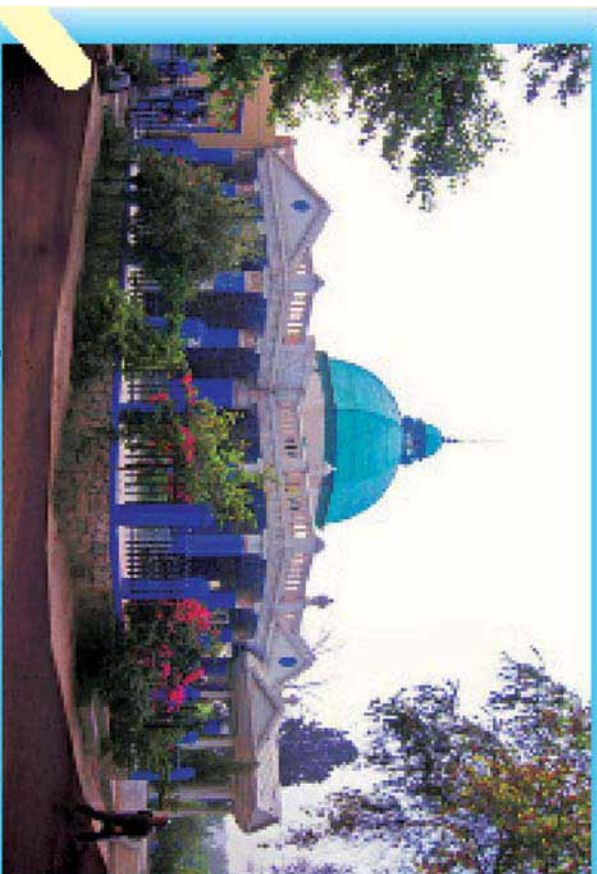
استو گنځايونه، د ودانيو جوړولو مواد، لارې او طرحې

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي په هېواد کې د کورونو، کلاگانو، جوړښتونو او د عامو ودانيو له بېلابېلو ډولونو سره چې تاريخي لرغونتيا لري، آشناشي او د اوسېدلو کورونو د جوړولو طريقه او د کورونو جوړولو د اړتيا وړ مواد به وپېژني.

زده کوونکي به د خپلینو کورونو ځینې نښېګنې وپېژني او په هېواد کې به د معمارۍ له سبک سره آشناشي.

زده کوونکي به وپوهېږي چې کاشي کارې زموږ د هېواد د ښکلو هنرونو او صنعتونو څخه ده او زموږ په گران هېواد کې لرغونې سابقه لري.

(۵۷) تصویر: دامیر شهید باغ (جلال آباد)

سمخې او خټین کورونه

— تاسو د استوګنې څو ډوله کورونه پېژنئ؟

زموږ په هېواد کې د استوګنې ځایونه او د اوسېدنې کورونه ډېر ډولونه لري. ځینې یې ډېر ابتدايي او پخواني دي، لکه: سمخې، غارونه، پرستني و لار کورونه او داسې نور چې زموږ د هېواد په لرې پرتو سیمو کې دود و او تر اوسه یې لا بېلګې موجودې دي.

سمخې

هغه ابتدايي د اوسېدنې ځایونه دي چې لوړنږیو انسانانو د خپل ژوندانه د دوام لپاره د غرونو په لمنو کې

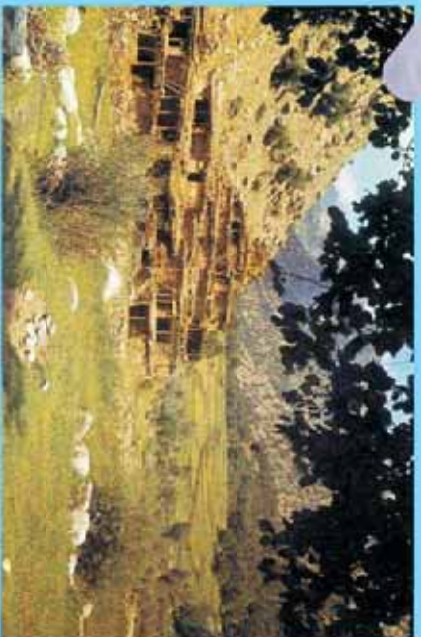

(۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۱) تصویرونه، د سمخو ډولونه.

چسړول. دغه ابتدايي کورونه په معمولي توګه تیاره، نمچس او وې درو ازي بې درلودلې چې هم انسانانو پکې ژوند کاوه او هم بې څاروي پکې مسائل کېدل. خو کله چې ورو ورو انسانان متمدنه شول، په (لرګيو پوښل شوي او ګنبدي) د خټينو کورونو جوړول بې زده کړل چې لاندې به د هغوی د هريو په برخه کې معلومات ورکړو:

۱- په لرګيو پوښل شوي کورونه

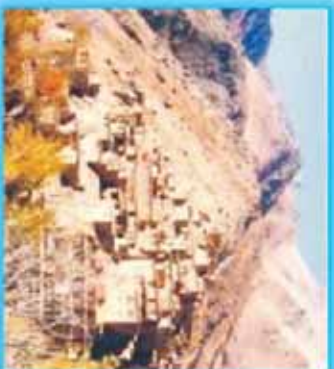
دغه کورونه له خاورو، تېرو، خامو خښتو، پخسو او د داسې نورو موادو څخه جوړېږي. چمت يې په دستګو يا لرګيو پوښي. داسې چې لومړي دستګونه د اړتيا په اندازه په کوټو باندې په افقي ډول اچوي، وروسته ورباندې تختې، پوړي، د ونو شاخچې، کڼکي او چارو (کيان او و اښه) اچوي او بيا ورباندې کلکه شوي خټه (غوره گل) هواروي او له

(۶۳) تصویر، په لرګيو پوښل شوي کورونه

هغه وروسته بې اخیروي. هغه کېږي دغه اخیرو ډېر هوار او داسې شېب ولري چې اوبه ورباندې ډنډ نه شي او د دغو اوبو د جاري کېدو لپاره د لرګيو ناوې د بام په څنډو کې ټردي چې د باران اوبه پکې بهېږي.

دغه کورونه د ګنبدي کورونو په پرتله د باران او زلزلې په مقابل کې کلک وي. د دغو کورونو په منځ کې خلک تنورونه هم ټردي او په دې تناره کې په دایمي توګه اور بهېږي او د اور لوګي د کلونو کلونو

(۶۵) تصویر، د لرګيو کورونه

(۶۴) تصویر، دلرګيو کورونه

په اوږدو کې د کور چټ لکه د قبر غونډې کلکوي.

په همدې ډول ددغو کورونو جوړول زموږ د هېواد په هغو سيمو کې دود لري چې هلته زلزله او وړښت زيات کېږي.

په لرگو باندې د پوښل شوو کورونو چټونه کله په نقاشي شويو تختو مسطح کوي، دغه کار ماهر نجاران ترسره کوي او ددغو کورونو نمونې او بېلگې دکابل ښار او ځينو ولايتونو په زرو ښارونو کې لېدلی شو.

ځينې دغه کورونه چې شتمنو او بډايو خلکو جوړ کړي دي، د لرگي ښکلې ورونه او ورسې لري چې په هغې کې دگل او پاڼو نقشونه په لرغوني سبک سره ډېر ښکلې حکاکي شوي دي.

۲_ گنبدي خټين کورونه

ددغو کورونو د ډيوالونو او چټونو په جوړولو کې له خاورو او خټو څخه کار اخيستل کېږي. چټ يې په بڼايسټه ډول په خټينو او خټو پوښل کېږي او د لاتيگښت لپاره يې په تشو خاپوونو کې وړې تېرې او جفل وړښلوي. دغو وړو تېرو او جفل ته (آخان) وايي.

دگنبدي کورونو جوړول يو څه مهارت او ډېر زحمت غواړي او همدارنگه ددستک پوښه کورونو په پرتله د واړو او باران پر وړاندې يې مقاومت لري.

د دوی کورونو رواقونه په اخير او کله کله يې په صافو گچو سره رنگ او ښکلې نقاشي کوي.

خټين کورونه سره له دې چې ابتدايي او ساده دي، ځينې ښېگڼې او گټې هم لري. يوه گټه يې داده چې د گرمۍ او يخنۍ مخه په ښه توگه نيسي او د گرمۍ او يخنۍ د نفوذ او تېرېدلو په مقابل کې ښه مانع دي. يعنې هغه کورونه نسبت

(۶۶) تصویر گنبدی کورونه (هرات)

دغو کورونو ته چې نن په عصري او کانکريتي ډول جوړېږي، په اوږي کې پنځ او په ژمي کې نسبتاً تاو ده وي. خو دا هم د يادونې وړ ده چې خټين کورونه کانکريتي کورونو په پرتله لږ مقاومت لري او نشو کولای ډېر پرونه ورباندې جوړ کړو. او هم ډېره ځمکه او ځای نيسي.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کونکي دې د خټينو کورونو نورې ګټې او زيانونه وړاندې.

پوښتنې

- کوم ډول کورونه د ژوند لپاره ګټور دي؟
- هغه څېرې چې د کورونو په پوښلو کې اچول کېږي له څه شي څخه جوړېږي؟
- پخسه څه شي دی؟ او کومې ښېګڼې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کونکي دې د هغو بېلابېلو او ډول ډول کورونو په برخه کې چې زموږ په هېواد کې جوړېږي، معلومات ترلاسه کړي.

څيري کورونه

- ستاسو په سيمه کې څوک په څيري کورونو کې ژوند کوي؟

زموږ په هېواد کې پر خټينو کورونو سربېره،

څيري کورونه هم جوړېږي، چې په لاندې ډول دي:

۱_ کوډله (جوړنگړه): دغه کورونه

بزرگران له خسو، لرگيو او د لرگيو له خادو څخه جوړوي.

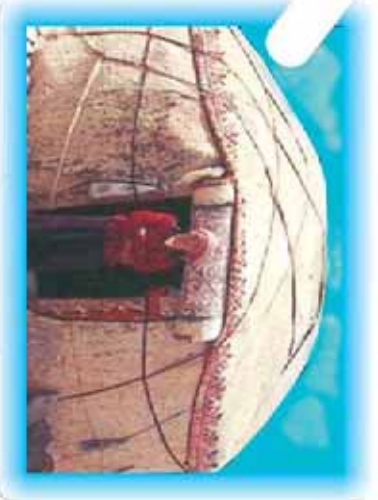
کوډلې زېږه د پسرلي، وړي او مني په فصلونو کې

د فاليزونو، درمندونو او دښتي په آزاده هوا کې په گڼېدې يا مخروطي شکل جوړېږي.

۲_ څېره: څېره هم له تاو شوو (منځني)

ډوله خادو څخه جوړېږي. ديوالونه يې له مسزو، مسزو او يا له کڼکي څخه جوړوي او

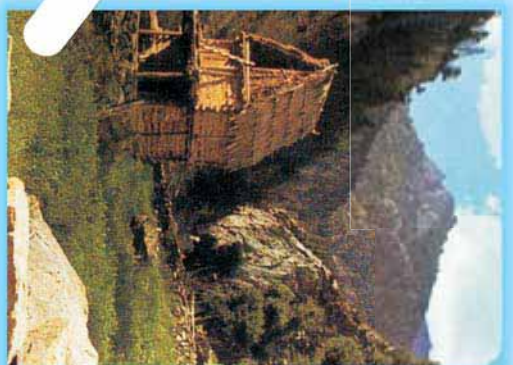
سړي په پوښي، کڼکي، خسو او اغزو پرېښي او گلیم يا لمڅی پرې غوړوي.

(۶۷) تصویر په لمڅي او گلیم باندې پوښل شوی جوړگړه

(۶۹) تصویر، څېره

(۶۸) تصویر، څېره

(۷۰) تصویر، الچغ

۳_ آلاچغ: هغه مواد چي آلاچغ

ورځڅه جوړوي له کړو شويو خادو، ليمڅي، تَغَر او له داسې نورو څخه عبارت دي، په دې ډول چې ۱۵ تر ۲۰ پورې خادې پر ځمکه کې منډي او پورتنۍ څوکې يې په گنبدې ډول سره يو ځای کوي او ترې او شا او خوا يې

پوزي د ډيوال په ډول دروي. سربې هم په پوزي تَغَر او ليمڅي پوښي. دننه او بهرنۍ برخه يې په (کشیده گلیم) او په زونډيو ښايسته کوي.

۴_ کپړدۍ: زموږ د کور چي هېوادوالو گرځنده کور دی چي له تورو او کلکو

توکرانو څخه جوړېږي او په ټينگو او کلکو رسيو او مېخونو پر ځمکه ټک وهل کېږي او کلکېږي.

يادښت: دکوچيتوب فرهنگ او دود، همېشني مسافرت او گرځېدل له يورې سيمې

نه بلې سيمې ته او په کپړديو کې ژوند کول زموږ کوچنيو وطنوالو ته ډېر سخت زحمت او خواري ده.

۵_ خرگاه: يو ډول لويه

کپه (کپړدۍ، يا ځيمه) ده چې له ليمڅي څخه جوړېږي.

زموږ قرغز هېواد وال يې په پامير (د نړۍ بام) کې جوړوي او کار ترې اخلي.

(۷۱) تصویر، کپړدۍ

خرگاه د هغوی د استوگنې دايمي کورونه دي.

۶_ ځيمه: ځيمه هم دگرځنده کوچي يو ډول دی چي په آساني، سره درول کېږي او په

آسانۍ سره ټو لېږي. خیمه له جینې او نورو ډبلو ټوکرو څخه گنډل کېږي او په کلکو رسبو باندې په هغو لږگینو یا اوسپنیزو موټرو سره چې پر ځمکه ټک وهل شوي وي، سپره او درول کېږي. څرنگه چې سپکه ده بارول او نقلول یې آسان دي. په هر ځای کې په ځانگړي ډول په مېلو کې کارول کېږي.

آلاچنځ، کېږدی، او څرگاه په باندو کې د مالدارانو د دوبي کورونه دي، ځینې وخت په کلیو کې هم داسې کورونه جوړوي.

په عمو می توگه خس کپه، څیره، آلاچنځ، کېږدی او څرگاه د زلزلې په وړاندې تر ټولو خړندي کورونه دي.

۷- د لویې جرگې خیمه: یوه لویه خیمه ده چې په دې کې د لومړي ځل لپاره د

(۸۶) تصویر: د کابل په نېروال کنفرانس کې د هیواد ولسمشر د لویا میرویس په نېټو چارواکو سره

افغانستان دودیزه (لویه جرگه) ترسره شوه. او له هغې څخه وروسته پکې لوی دولتې، ملي او

بین المللي کنفرانسونه دایر شول.

په دې وروستیو کې په هېواد کې د سولې د راوستلو په خاطر د هېواد ولسمشر او د ولسي جرگې استازو، مشرانو، روحانیونو او بهرنیو مېلمنو په گډون په هغې کې د (سولې) جرگه جوړه شوه.

(۸۷) تصویر: د لویې جرگې خیمه

په ټولگي کې فعالیت

- زده کونکي دې د څیړي کورونو نښانې وایي:

پوښتنې

- د څیړي او آلاچ د کورونه د هېواد په کومو برخو کې دود لري؟
- هغه څیړې چې د کورونو په پوښلو کې کارېږي له څه شې نه او بدل کېږي؟
- د څیړي او آلاچ کورونو گټې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

- زده کونکي دې له خپلو مشرانو څخه د څیړي جوړښت او آلاچ دود کورونو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

غو جلي

- تاسو کله د څارويو غو چل ليدلي ده؟

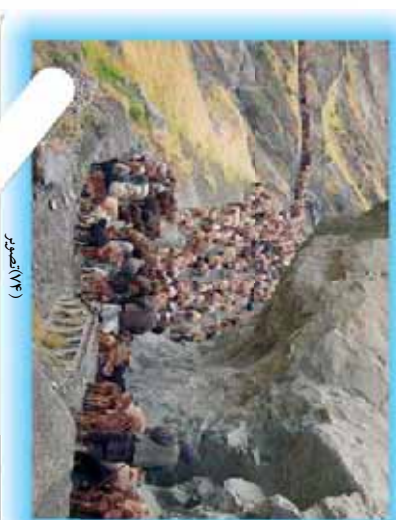
زموږ خلکو چې له پخوا څخه څاروي روزلي دي، د هغوی د ساتنې لپاره يې تل له غو جلو څخه گټه اخيستي ده. دغه غو جلي له بېلابېلو موادو څخه په ډېرو ډولونو سره جوړېږي چې د قتن Qutan، کتاره دار، څيرې، توله، آغیل، اخته خانه، کمند او نورو نومونو باندې يادېږي، په لاندې ډول د هريو په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

۱ - شپول: له تېرو څخه جوړه شوی محوطه ده چې په کليو او بانډو کې د څارويو

(پسونو او غوښو) لپاره جوړېږي.

د څارويو د شمېر په اندازه په دايروي ډول تېري دي او يا يو نيم مترو په اندازه يوه د بلې د

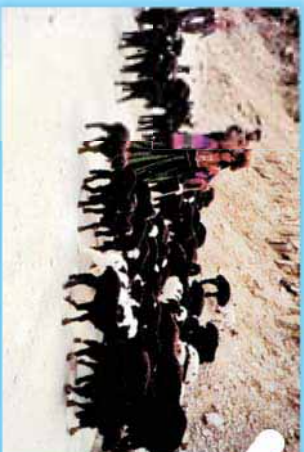
پاسه ږدي او د تېرو ډيوال جوړوي چې په دې کې له تېرو څخه پرته نور هيڅ ډول مصالحي لکه خټه، سمنټ او نور ساختماني مواد پکې نه کاروي. د ننوتلو او وتلو دروازه يې هم له تېري څخه جوړېږي او سربېرې طبعاً خلاص وي.

(۷۴) تصوير

۲ - سمنڅ: د وړيو او وزگوړيو

(ورغميو) غو چله ده. د لويې تېري څنگ ته چې د هغې د لاندې پناه ځای وي، جوړېږي او نورو دريو خواو ته يې د تېرو ډيوال څرنگه چې توله په لږه ساحه کې جوړېږي، ځينې وختونه يې سر په ښکرو

(۷۵) تصوير

او لښتو باندې پوښوي.

۳_ څیره: په هغو سیمو کې چې ځنگلونه زیات دي، د غرونو، د ونو د وچو لښتو، (ارغوان، زرنګ، ایرغې Erghai، څیرې او نورو څخه څیره جوړوي او د غوډلي شاوخوا ورباندې بندوي. د ننوتلو او وتلو دروازه یې هم له څیرې جوړوي او سربې پرانستې وي.

۴_ غوډل: غوډل د څارویو ستنې او پخوانۍ غوډله او د خټو کوټه گۍ ده. د وتلو او ننوتلو د لرگي دروازه لري. له کوچنۍ سوری نه پرته نورې کرکۍ او پنجرې نه لري. د څارویو د شمېر په اندازه د دیوالونو په څنګ کې خټین آخوړونه لري چې په هغو کې واښه او یوس څارویو ته اچول کېږي. نرجنګي او ښکروړ غوایان په بېله غوډله کې اچوي. معمولاً د پسونو او وزو غوډلي له نورو څارویو جلا وي.

۵_ اسطبل (چوپتړه):

آس د اوښېدو ځای دی. د دغې غوډلي یوه خوا پرانستې وي. په اسطبل کې د آخوړ ترڅنګ د آس د افسار (پړي) د تړلو لپاره د لرگي یو پنډه موری پر ځمکه ټکوي چې هغې ته (قازخ) یا د آخوړ موری وايي.

(۷۵) تصویر

۶_ کمند: کمند هغه سرکاري اصطلاح ده چې د حکومت د سورلۍ او د لېږد رالېږد د آسونو او کچرو د مجموعې اطلاق پري کېږي. البته اصلي نوم یې هماغه د اخته خانو مجموعه ده چې پسه تېرو وختونو کې یې ډېر آسونو هلمته تړل او اوبه او دانه یې یو ځایي وړکوله. په پسرلۍ او اوري کې به د آسونو پاډه (کمند) سرتېرو او مېټرانو (د آسونو ساتونکو) له وښو نه په ډکو چمنونو کې خړول (پورل) او چاغول.

۷- کتاره: د دې غوچلې سر هم خلاص وي او هغه د پسرلي او اوري په فصلونو کې د

خارويو د ساتنې لپاره جوړوي. کتاري د ونو له چو لږگيو او شاخونو څخه جوړېږي.

په غوچل پورې ځينې اړندې نکتې.

کله چې له خارويو او د هغو له غوچلو څخه خبرې کېږي نو د هغې سره خامخا د پړانگ،

شرمېن او د خارويو د دارلو او خوړلو په هکله هم پېر تړلونه او کيسې ويل کېږي.

د هغه دارونکي لېوه کيسه د خلکو ياده ده چې د ژمي په شپو کې د ساتونکي سپي له غفلت

څخه بې گټه پورته کېږي او د پسونو غوچلې ته ورننوتلی، نو پسه بې خوړلی او نورې بې

زندۍ کېږي او وژلي و، بيا بې د خولې او غاښونو په واسطه راکښلي يو پر بل بې انبارکړي

او د هغوی په سر په آساني سره ختلي او توانېدلی و چې د غوچل سوري څخه توب ووهي

او وټښتي.

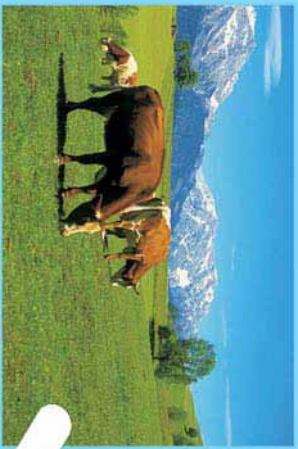
پورتنۍ څرگندونې د ساده او دوډيزو غوچلو په هکله وي چې په هغې کې د خارويو

پاکوالي او نظافت او روغتيا ساتنه پوره کمه رعايت کېدای شي. خو نن ورځ په زياتره سيمو

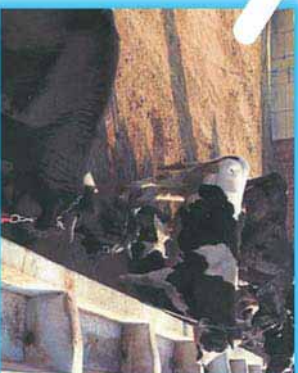
کې لويې طوبلې جوړېږي چې په هغې کې هم د طوبلو او خارويو پاکوالي او نظافت په ښه

ډول سره په پام کې نيول کېږي او هم پکې د خارويو د خوړو کيفيت گټور او صحي وي چې د

مالدارۍ يا د خارويو د فارم په نامه يادېږي.

(۷۸) تصویر

(۷۷) تصویر، د غيلانو فارم

(۷۹) تصویر

زموږ په ادبياتو کې شاعرانو او پوهانو د تاريخ په اوږدو کې د پړانگ، شرمنښ او مېړنې

کيسې، طنزنه او ډېر زيات تمثيونه بيان کړي دي چې بېلگې يې په لاندې ډول دي:

په درې ژبه:

پای موسی آبله شد نعل ریخت»

«گو سفندی از کلیم الله گریخت

ستمگاری بود بر گو سفندان»

«ترحم بر پلنگ تیز دندان

پر غایبور پړانگ زړه سوی، پر پسونو ظلم دی.

او یا دغه متلونه او مقولې:

میش و گرگ در یک آبخوَر آب می خورند (تمثیل عدالت) مېړه او لېوه په یو آخوَر او به څښي.

(۸۰) تصویر پړانگ

(۸۲) تصویر، شر منښ

(۸۱) تصویر، مېړه

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې دهغو نورو غوڅولو چې خاږوي پکې ساتل کېږي نومونه واخلې.

پوښتنې

- شپانه خپل پسونه د شپې له خوا په کوم ډول ځایونو کې ساتي؟

- کوم ډول غوڅلي د څارویو د ساتنې لپاره ګټورې دي؟

- تاسو او ستاسو دوستان د څارویو د فارمونو د جوړېدو تصمیم لری؟

کورنۍ فنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له غړو څخه د پخوانیو څارویو د ساتنې په برخه کې

پوښتنې وکړي او ثبت دي کړي.

کلا، برج او د کوټرو کوټې

— تاسو تر اوسه کومه پخوانۍ کلا او د کوټرو کوټه لیدلې ده؟

(۸۳) تصویر د پلټنچ بالا حصار

کلا، برج او د کوټرو کوټه زموږ د هېواد له زرو او لرغونو ودانیو څخه دي چې زموږ د خاورې او ځمکې د ساختماني او معمارۍ فرهنگ یو ډول تمثیلوي.

(۸۵) تصویر د بلر حراسرکي اګلې

(۸۴) تصویر، په بلر نېکې د ناوړو ډلې

په پخوا وختونو کې د حصار یا کلا جوړول زموږ په گران هېواد کې دود درلود. پاچاهانو، واکمن، او شتمن خلکو به د ځان د امنیت د ساتنې لپاره لوړې کلاگانې او ماڼۍ جوړولې.

کلاگانې هغه کلکې ماني دي چې لوړ ديوالونه لري او دښه په جلا جلا برخو او کوچنيو کلاگانو او سراچو باندي وېشل کېږي. هره برخه يې د يوه ځانگړي مقصد لپاره جوړه شوې وي او له هغه څخه گټه اخېستل کېږي.

(۸۶) تصوير د دارالامان مقي (کابل)

کلاگانې، برجونه او پوځي چاونه

ځينې کلاوي د پاچاهانو، دولتي اراکينو، پوځي افسرانو او سرتېرو د پوځي اډو په توگه کارول کېدلې، چې د هغو په کوچنيو کې په لوړ برجونه جوړېدل او څو تنه ساتونکي به له کلاوو څخه د ساتلو په موخه هلته کښېناستل. دغه برجونه داېروي شکله او د کلا له نورو ديوالونو څخه يې لوړوالی ډېر و، چې ساتونکي د کلا شاوخوا څاري او دښمن په آساني ليدلی شي.

(۸۸) تصوير د بېست کلا او صاق

(۸۷) تصوير د اختر الدين کلا (هرات)

(۹۰) تصویر، د شهر لار مرج کلب

(۸۹) تصویر، د غزني بالا حصار

زموږ په هيواد کې د دغو سترو کلاگانو بېلگې په (بلخ، کابل، غزني، گردېز، په هلمند کې د بست او په هرات کې د اختيارالدين کلاگانې دي چې دغه وروستۍ ياده شوې کلا زموږ د هيواد د هرات ولايت د تيموريانو د دورې (شاهي کلا) وه. دغه تاريخي کلا، ټينگ او لوړ برجونه لري چې له نېکه مرغه په معاصرو دورو کې د چارواکو د پاملرنې له امله د هغې ويجاړ شوي ځايونه بېرته جوړ شوي دي او تر اوسه روغه پاتې ده.

(۹۱) تصویر، دکابل بالا حصار

دغه تاريخي ودانۍ زموږ د لرغوني هيواد د معمارۍ او فرهنگ سترې نښانې دي.

د کوټرو کوټې

زموږ په هيواد کې د نورو لرغونو ودانيو ترڅنگ، چې زموږ د معمارۍ او فرهنگ يوه برخه ښل کېږي، هغه د کوټرو کوټې دي.

دغه ودانۍ بزگران ددې لپاره جوړوي چې کوټري پکې ځالي وکړي او فضله مواد يې په دغو خونو کې پاتې شي، ترڅو بزگران او کروندگر د کرنې د ځمکو د تقويه کولو لپاره د سري په توگه ترې گټه واخلي؛ څرنگه چې د مرغيو په تېره بيا د کوټرو فضله مواد د کرنې د ځمکو لپاره د کيمياوې سري په پرتله ډېرگټور دي، نو له دې امله زموږ د هېواد په ځينو سيمو او کليو کې بزگران د کوټرو کوټې جوړوي او له هغو څخه گټه اخلي.

د کوټرو کوټې لوړې ودانۍ دي چې د باندنۍ خواوې يې په ښکلو او ظريفو څښتنو

جوړې شوي او نقاشي شوي دي او د ډيوال په دننه برخه کې يې بېلا بېلې طاقچې برابر وي چې کوټرې په کې خالي جوړې او فضله مواد پکې وکړي.
کوټرخونې د ځانگړو معمارانو له خوا جوړېږي. په تېره باندینې معخه او نقاشي يې يوازې همدغه معماران جوړوي چې دا دهرچا کار نه دی.
د يادونې وړ ده چې د کوټرو مالکان يوازې په ژمي کې د کوټرو لپاره خوراکي دانه برابر وي او د کال په درې نورو فصلونو کې کوټرې پخپله په ځمکو کې گرځي ، خوراک برابر وي او لگښت نه لري.

په ټولگې کې فعاليت

- زده کوونکي دې د کوټرو د هغو کوټو په برخه کې چې که په شاوخوا کې يې موجودې وي نور وته معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د کلاگانو ځانگړتياوې بيان کړئ!
- کوټرخونې څه گټې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له مشرانو څخه د تاريخي کلاگانو په هکله چې په خلکو کې مشهورې دي معلومات تر لاسه کړي، په خپلو کتابچو کې دې وليکي او له ځان سره دې راوړي.

او و لسم لوست

جو مائونه او کاروان سرايو نه

– زموږ د هېواد تر ټولو لوی او ښکلی جومات په کوم ولايت کې شتون لري؟

(۹۶) تصوير، د هرات جامع جومات

د جامع جو مائونو، عامه ودانيو، کاروان سرايو نو او د مسافرينو د استوگنې ځايونو جوړول زموږ د هېواد خلکو د لرغوني فرهنگ يو مهمه برخه گڼل کېږي. دغه ځايونه د تاريخ په اوږدو کې د خلکو د ټولېدو او د کاروانونو د اوسېدو او د مسافرو د استوگنې ځايونه و چې په دغه لوست کې به په هر يوه خبرې وشي.

جامع جو مائونه

زمونږ گران هېواد ته د اسلام د سپېڅلي دين له راتلو څخه وروسته د لمونځونو او د جمعې لمونځونو د ادا کولو لپاره چې د اسلام د پيښه گونو اساسونو څخه يو اساس دی، جامع جو مائونه جوړ شول.

دغه ودانۍ د اسلامي ځانگړو معماريو په ډول ډېرې ښکلاې او

(۹۷) تصوير، د هرات ښار منظره

(۹۴) تصویر د هرات جامع جومات

بنياسته جوړې شوي دي. د لسو برچو نو، گلدستو او د اوچتو منارو لرونکي دي. په پخوانيو وختونو کې لکه د نن ورځې غونډې د وسايلو امکانات او آسانتياوې نه وې، موذن به لوړځای ته ورځاته او آذان به يې کاوه چې غږ يې هرچاته ورسېږي.

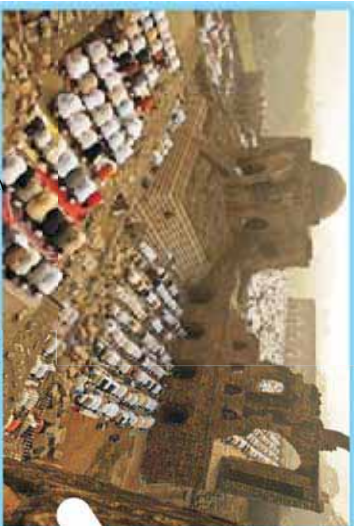
جامع جو مالتو نه د دوه يا زياتو منارونو سره جوړ شوي دي لکه د هرات جامع جو مالت چې زموږ په جغرافيايي حوزه کې ساری نه لري، د لس منارونه لري. د يادونې وړ ده چې جامع جو مالتونو د کاشي کارۍ هنر او صنعت لاینکلی کړی دی. همدارنگه د عیدگاه جو مالتو نه چې د اختر په ورځو کې د خلکو

(۹۵) تصویر د شاه دو شمشیره جومات

د تړليدو مرکزونه وي زیاتره د بنسارونو په شاوخوا کې جوړ شوي دي چې په دغه ځایونو کې د اختر لمونځونه ترسره کېږي. ځینې عیدگاه جو مالتو نه بنسکلي او په زړه پورې ودانۍ لري؛ خو ډېر نور يې یوازې محراب او منبر لري او د هغو له شاوخوا څخه ډیوالونه راتاو شوي وي. خلک د عیدگاه جو مالتونو په انگرې معمو لا د ناچو او نورې زینتي ونې کېنوي او روزنه يې کوي ترڅو له یوې خوا لمونځ کونکي ددغو ونو سسيو رو ته د اختر لمونځونه ادا کړي او له بلې خوا څخه د جومات د ټینګالا او د هوا د پاکوالي سبب وگرځي.

د کابل په بنسار کې ددهغو جو مالتونو له نمونو څخه د حضوري چمن ترڅنګ د عیدگاه جومات، د شاه دو شمشیره ولي جومات، د پل خشتي جومات او داسې نور دي. د پیغامبرانو، پوهانو، فقیهانو، عارفانو، سیاسي او پوځي شخصیتونو او لویو شاعرانو مقبرې هم په ځانګړي سبک جوړې شوي دي، لکه: په هرات کې د ګوهر شاد بېګم، علي شیر نوالی او د خواجه عبدالله انصاري آرامگاه او دهندوستان د سیسرام په ښار کې د شیر شاه سوري مقبره او داسې نورې آرامګارې.

(۹۶) تصویر، دپخواني عیدگاه جومات

(۹۷) تصویر: دیار شاه په بڼې کې د کاروانسرای نمونه کابل

رباطونه او کاروانسرایونه

د عامه ودانیو له جملې څخه یو هم رباط دی چې په تېرو وختونو کې د سوادګری، کاروانونو او مسافرو له هغه څخه ګټه اخیسته. له یوه رباط څخه تر بل رباط پورې یوه منزل په پښو یا د څارویو په شاوخوا کېده. رباطونه د لارو په سر او غیرآبادو ځایونو کې جوړېدل، خو مسافرو او کاروانونه د یوې ورځ له منزل وړاندو وروسته مابینام هلته وایو او شپه پکې تېره کړي.

د خلکو د ټولېدو د ځایونو له جملې څخه یو بل د کاروانسرای عامې ودانۍ دي. دغه ودانۍ په ښارونو، کلیو، دښتو او میرو کې د لارو پر سر جوړې شوي دي، چې د سودګرو کاروانانو او مسافرانو

د سفر په لړ کې هلته

ورشي او په هوساڼي سره خپلې شپې تېرې کړي. کاروانسرای ډېرې خونې او پراخه انګړلري، سوداګرو او مسافران په خونو او دهغوی څاروي د کاروانسرای په پېلو ساحو کې شپه تېروي.

(۹۸) تصویر: د پانچ پلر د کاروانسرای نمونه کابل

په ټولگي کې فعالیت
زده کونکي دې زموږ دهبود د نامتو جامع جوړماتونو نومونه واخلې.

پوښتنې

- نن ورځ سمدلاړ او مسافرين د کاروانسرابونو او رباطونو پرځای له کومو
ځايونو څخه کار اخلي؟
- ستاسو دسيمي مشهورترين جامع جوړماتونه کوم دي!

کورنۍ دنده

- زده کونکي دې د کورنۍ له مشرانو څخه د پخوانيو رباطونو د نومونو
پوښتنه وکړي، پخپلو کتابچو کې دې وليکي او ټولگي ته دې راوړي.

کاشي کاري

په پخوانيو وختونو کې د کاشي کاري صنعت زموږ د هېواد په کوڅو سيمو کې دود درلود ؟

(۹۹) تصویر د خاتون گوهر شاد د کښکي يوه برخه ده (رټ)

کاشي کاري او حجاري (د مرمر و او رخام) صنعت زموږ د هېواد ښکلی صنعت او هنر جوړوي او اوږد تاريخ لري. ددغه صنعت غوره او ښې ښلگي زموږ د هېواد په گوټ گوټ کې ليدل کېږي.

په جوماتونو کې کاشي کاري

زموږ د هېواد د ځينو جوماتونو يوه ځانگړتيا په هغو کې د کاشي کاري د هنر او صنعت کارول دي چې ډير ظريف، ځلا لرونکي او ښکلي کار پکې نشوۍ دي. د هرات جامع جومات او په مزار شريف کې د شاه ولايت مآب روضه يې غوره ښلگي دي.

(۱۰۰) تصویر د دماغ بلخ مومين جومات کول

د هرات جامع جو مات د کاشي کارۍ هنر او صنعت زموږ د هېواد د تيموريانو د دورې د اسلامي معمارۍ يوه څرگنده، غوره او بې سارې بېلگه ده چې نړيوال شهرت لري. د دغه سسترو او پرتيمينو ماليو کاشي کارۍ له پلاندني څلورو اړخونو څخه تر سترگو

(۱۰۱) د (هرات) د کاشي کارۍ تصوير

کېږي. دننه ديوالونه او منارونه يې هم کاشيو پوښلي دي او دغه کاشي کارۍ دومره ډېره ده، چې پرله پسې او دايمي مرمت او څارنې ته اړتيا لري.

د هرات له جامع جو مات څخه پرته په نورو جامع جو ماتونو کې هم کاشي کارۍ شوي دي. د هغو له جملې څخه په کندهار کې د خرقې مبارکې جو مات، په هرات کې د ملکه گوهرشاد بېگم مقبره او د حضرت خواجۀ عبدالله انصاري (پير هرات) آرمگاه او نورو ځايونو کې کولی شو چې نومونه يې واخلو.

زموږ په هېواد کې د کاشي کارۍ صنعت او هنر تر اوسه هم دوام موندلی او دود دی.

د هرات د ستر جامع جو مات په څنگ کې د تاريخي ودانيو د ساتنې د ادارې تر پاملرنې لاندې د کاشي کارۍ

(۱۰۲) تصوير، د گور شاه مزار (هرات)

(۱۰۳) تصوير، بنا: پير (کابل)

او کاشي جوړولو يوه اداره او کارخانه شته چې له يوې خوا د هرات د جامع جو مالت د کاشيو مرمت کوي او له بلې خوا د کاشي کارۍ د ارزښتمن صنعت د رامنځ ته کولو، راژوندۍ کولو، پراختيا ورکولو او تکامل دنده په غاړه لري. په هرات کې (د تاريخي ودانيو د ساتنې اداره) کې د کاشي جوړونې او کاشي کارۍ مسلکي کارپوهان شته چې د توليد ټولې چارې د ټولولو، تنظيم او کاشي گانو نصبول تر سره کوي.

د هرات کاشي کارۍ هم خپل لرغونتوب او پوخوالي ساتلې او همدا اوس نوې لاس ته راوړنې لري. د هغو له جملې څخه د (منظر جهاد) د څلي، بېرونۍ خو اکاشي کارې ده چې په دې وروستيو کې زموږ د گران هېواد د زامنو له خوا د جهاد څخه دساتنې په نيت جوړه شوی او د ډېرو شهيدانو نومونه په کې ليکل شوي دي.

د دغه مانيو او کاشي کاريو صنعت شتون زموږ د هېواد ترټولو نفيس ترينو فرهنگي نښو ويلو لې بيلگې گڼل کېږي.

د هرات او بلخ ولايتونو څخه سربېره د کاشي کارۍ صنعت په استائف او تاشقرخان کې هم دود لري.

(۱۰۴) تصوير، دکاشي لوبڼي

(۱۰۵) تصویر، د رستم تخت (سنگگان)

په ټولگي کې فعالیت

- زده کونکي دې زموږ د هېواد کاشي کارو د نورو آثارو نومونه واخلې.

پوښتنې

- د کاشي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ولايتونو کې ډېر دود لري؟
- زموږ په هېواد کې د پخوانيو تاريخي ودانيو او نویو معماريو ترمنځ څه توپيرونه شته دي؟

کورنۍ دنده:

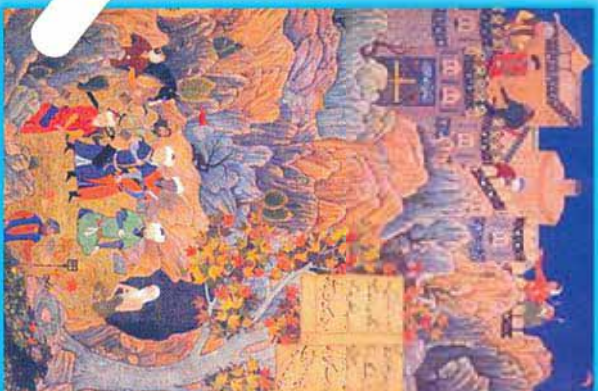
- زده کونکي دې د کاشي کارۍ صنعت او هنر د تاريخي لرغونتيا په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

د میناتورۍ هنر

- ستاسو په سیمه کې کو مه میناتوري شوي ودانۍ شته ؟

(۱۰۷) تصویر د میناتوري

(۱۰۶) تصویر د میناتوري

زمونږ د هېواد فرهنگي غوره میراث هغه ودانۍ دي چې د میناتورۍ هنر پکې کارول شوی وي. د انځورگرۍ یا میناتورۍ هنر له ډېرو لرغونو زمانو څخه زموږ په ټولنه کې دود او زموږ پخوانیان هېواد د تاریخ په یوه ځانګړې زمانه کې لوړو مدارجو ته رسېدلی و. البته د هرات د تیموریانو په دوره کې د دغه او نورو ظریفو هنرونو لوړ مدارج ټول ته ښکاره دي.

په معاصره دوره کې میناتوري

په معاصره دوره کې هم د دغه هنر نښې نښانې په ځینو جوړښتونو، مدرسو او د کنفرانسونو په تالارونو کې ترسټرگو کېږي. دغه هنر کله له کاشي کارۍ او کله هم د رنگونو په واسطه په ډیوالونو، چټونو او ټابلو ګانو کې کارول کېږي او ترسټرگو کېږي.

استاد کمال الدین (بهزاد) زموږ په هېواد کې د میناتوري د مدرسي بڼې ساری استاد دی چې د «هرات نقاشي» د مکتب» په هنر کې نړیوال شهرت لري.

د دغه هنر د معاصرو استادانو له جملې څخه

محمد سعید مشعل غوري هروي دی چې په دغه اړخ کې ترټولو څخه ماهر انځورگر و. استاد مشعل د میناتوري په برخه کې ډېر شاګردان روزلي دي، چې همدا اوس هم د هغه د هنر لارې تعقیبوي.

د هرات ولایت د مقر په ښکلي سالون او د هرات ښار په ستر جامع جومات کې د هغه د کاشي کارۍ او میناتوري د ارزښتمنو آثارو بېلګې لېدل کېږي. استاد مشعل چې شاعر هم و ځان د بهزاد د مکتب بڼا راژندی کونکي ګڼي چې د یوه بیت په ترڅ کې داسې وایي:

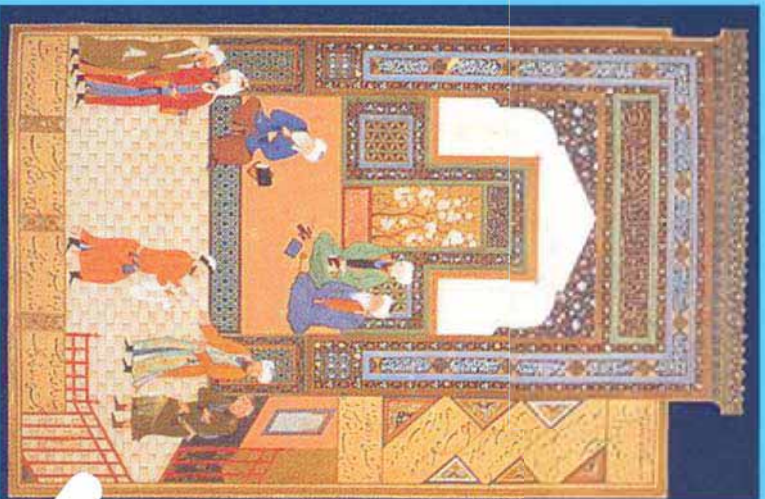

اگر از دهر ناشادم؛ ولی زین ره بسی شادم
که من احیاگر رسم نگارستان بهزادم

زموږ دهيواد د ميناتورۍ د هنر بېلگې

د ميناتورۍ هنر زموږ د هيواد په عمومي وډانيو لکه د هرات ستر جامع جومات، د مزار شريف په ښارکې د شاه و لايت مآب روضه او د ځينو نورو ولايتونو په وډانيوکې تر سترگو کېږي.

د دغو قيمتي آثارو ډېره برخه د زياتې تاريخي لرغونتيا څخه برخمنه ده. په همدې ډول قلمي انځورگرۍ په ډېرو ځايونو لکه خواجه عبدالله انصاري (پير هرات) د مقبرې تر څنگ کې د زرنگار کور، د هرات ولايت سالون چې د استاذ مشعل غوري اثر دی او په نورو ځايونو کې شتون لري.

(۱۱۱) د ميناتورۍ تصوير

(۱۱۰) د ميناتورۍ تصوير

(۱۱۶) تصویر سنگ هفت قلم

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د میناتورۍ د هغو آثارو نومونه واخلې، چې زموږ په هیواد کې شته دي،

پوښتني

- «سنگ هفت قلم» زموږ د هیواد په کوم ولایت کې ده او کوم هنر په کې کارېدلی دی؟
- د میناتورۍ په هنر کې په خپل ځای کې د هر رنگ پېژندنه او کارونه څه ارزښت لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دخپلو دمشرانو څخه دکاشي کارۍ په اړه معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولگي ته دې راوړي.

د پنځم څپر کي لنډيز

زموږ گران هېواد افغانستان د استوگنو کورونه ډېر ډولونه لري چې له پخوا څخه دود دي. ځينې يې ډېر محقر او ابتدايي دي لکه: سمڅي او ځينې په لرگيو پوښل شوي او گنبدي کورونه دي.

نور ډولونه يې څيري کورونه دي چې ديوالونه او بامونه يې د کنيکو له څيرونو څخه او بدل شوي وي چې د ونو او د کنيکو له څانگو څخه جوړېږي. زموږ په هېواد کې کپه، خيمه، خرگاه او کپرۍ يو ډول نور کورونه دي چې ځينې يې د لرگيو له خادو، کلکو پرو، پندو توکرانو او ليمڅيو، پغر او له کشيده پغرو څخه جوړېږي.

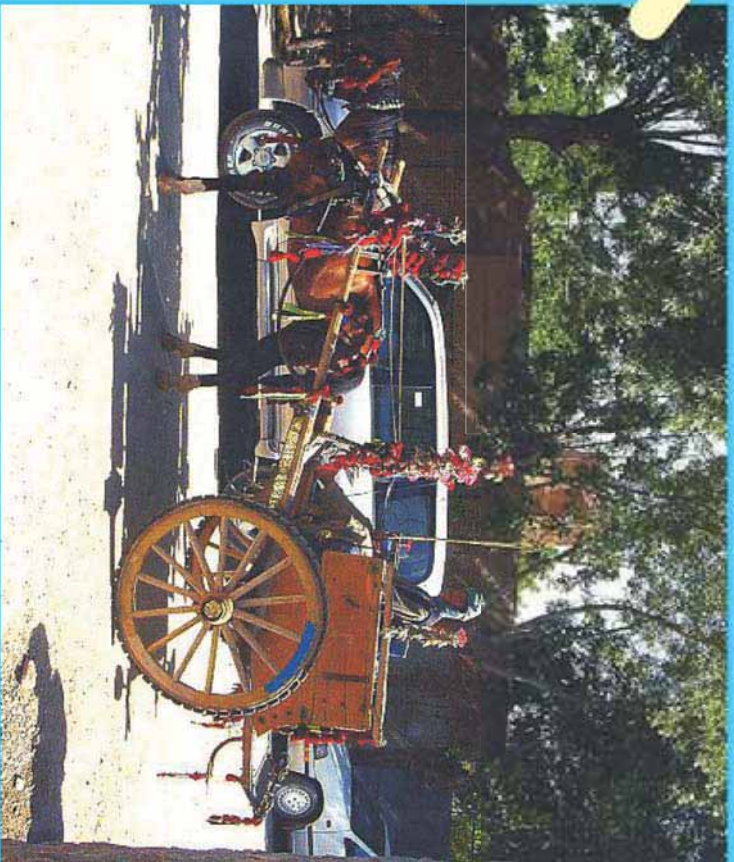
کلاگاني، برجونه، کاروانسراونه او جوماتونه له پخوانيو او لرغونو ودانيو څخه دي، زموږ د هېواد ودانيو د فرهنگ او معمارۍ وده او طريقه بڼه تمثيولي چې د کاشي کارۍ او ميناتورۍ صنعت او هنر پکې په ډېر مهارت سره کارول شوی دی.

شپږم څپرکی

په سیمه او په هېواد کې لېږد رالېږد

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به پوه شي چې د انسان په واسطه د درندو بارونو پورته کول او وېل د هغوی د معمولیت سبب گرځي. همدارنگه زده کوونکي به په دې مطلب پوه شي چې د تن ورځي په لېږد رالېږد کې که څه هم آسانتیا وې رامنځته شوې دی خو د وسایطو په ذریعه د لوګیو، آوازونو او په پایله کې د ژوند چاپېریال ډککرتیا د پیدا کېدلو سبب گرځي. د څارویو په واسطه د بارونو په لېږد رالېږد کې د ژوند چاپېریال نه ککړېږي؛ خو دلېږد رالېږد سرعت سست او کم بار نقلوي.

(۱۱۳) تصویر، گل شوي ټانګه

د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد

- د انسان په واسطه د بار لېږدولو رالېږدولو په اړه څه پوهېږئ؟

د بار او شیانو په لېږدولو کې د سیمه ییزو دودونو له جملې څخه د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد دی چې زموږ د هېواد په ځینو سیمو کې تر اوسه پورې په ابتدایي ډول دوام لري او د نوي ټکنالوژۍ له پرمختګ سره سره هم خلک په پوره ډول تقلیه و سایط په لاس کې نه لري.

هماغسې چې سپک او درانده کارونه په لاسونو تر سسره کوي بار هم، په لاسونو، سر، اوږو او شا باندې وړي.

د اوبو، خوراکي توکو، د سمون توکو او د کرنې د محصولونو لېږد رالېږد انسانانو له ډېر پخوا څخه تر نن ورځې پورې په ډېرو وختونو کې پر خپلو اوږو تر

(۱۱۶) تصویر

سره کړي دي او له یوه ځایه یې بل ځای ته وړي دي؛ لکه لرګي، بوټي او خس چې یې د سمون لپاره له غره څخه کورته راوړي دي.

زموږ د هېواد باغیچه بنسټې او پېغلې له غره څخه بوټي، د چینو او ویاو، له گودرونو څخه د مسینو او خټینو اوبو ډک ډیګونه او منګي په شا، سر او اوږو باندې کورته راوړي، له تقلیه و سایطو څخه درانه

(۱۱۵) تصویر

(۱۶) تصویر

بارونه او مالونه زمونږ د ځوانانو، سربو، او هملکانو په واسطه بنسکته او پورته کېږي. همدارنگه ځینې کلیوال شاعران او شاعران شل کیلو بار له لري بسارونو څخه کورته په شا راوړي، شپې او ورځې پلي منزل کوي او د خپلې کورنۍ د ژوند اړتیا وړ لومړني توکي لکه چای، بورد، وربچې او نور شیان کورته راوړي. همدارنگه په کروندو او کرځایونو کې د بارونو لېږد رالېږد د انسانانو په وسیله له پخوا څخه دود لري. زمونږ د هېواد یرگران ډېر باهمته دي او پیاوړې متقي لري. دوی غنم، جوار، وربچې، شفتل او نورې ځلې دانې راټولوي، گډې تړي تړي او په اوږو او شاېې درموندنو او یا کورنۍ ته وړي. په دغه کارونو کې زمونږه غیرتې او مېړنۍ ښځې او نجونې هم له نارینه و سره تل ملګرې او مرستندویه دي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کونکي دې د انسانانو په واسطه د لېږد او نقلو لومړي موارد بیان کړي.

پوښتنې

- د انسانانو په وسیله د بارونو لېږد رالېږد څه گټې او څه زیانونه لري؟
- په هغه سیمه کې چې تاسو ژوند کوئ، کوم خلک په کوم ډول خوراکي، د سون توکي او اوبه کورته وړي؟

کورنۍ دنده

- زده کونکي دې د کورنۍ له مشرانو څخه د بار د لېږدولو د لارو چارو په برخه کې چې له پخوا څخه زمونږ په هېواد کې دود دي، پوښتنې وکړي، پخپلو کتابچو کې دې ولیکي، او ټولګي ته دې راوړي.

يو ويشتم لوست

په لومړنيو وسايطو سره لېږد رالېږد

- په هغه سيمه کې چې تاسو ژوند کوئ د بار لېږدونه د کومو وسايطو په وسيله تر سره کېږي؟

د انسانانو د خوراکي او نورو موادو او د اړتيا وړ توکو لېږد رالېږد له ډېر پخوا څخه تر اوسه پورې د يوې لومړنۍ او دايمي مهمې اړتيا په توگه په بيلا بيلو ډولونو دود لري.

زموږ په هيواد کې له يوه ځای څخه بل ځای ته د بارونو د لېږدولو لپاره ډېرې وسيلې موجودې دي؛ د بېلگې په ډول دغه لومړنۍ واسطه چگينه، جاله (ټل) د سيند او په اوکوټره دلته يادولای شو.

۱- چگينه

د بار د لېږدولو يوه واسطه ده چې د غنمو سترۍ، وېنښه او نورې غلې د لورلو او رېښلو څخه وروسته يې د کړوندي څخه د درمند يا ترکوټره په کې لېږدوي.

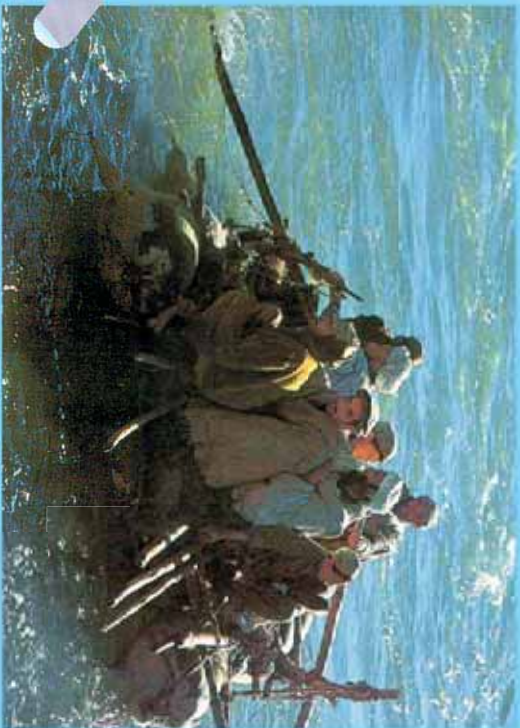

چگينه (۱۱۷) تصوير، چگينه

د چگيني جوړښت

دوه پنډې کندي چې کابو دوه متره اوږدوالی لري او د کلکو لرگيو او خادو په واسطه سره کلکېږي او کراچۍ ته ورته ده خو ټايرونه نه لري. ټايرونه يې هماغه د لرگيو کندي دي چې ورو ورو ښوېږي او د بار په وړلو کې آسانتيا را منځته کوي.

چگينه ددوو څرخ شويو غويانو په واسطه چې د هغو په غاړو کې يې اچولای وي کښول

(۱۱۸) تصویر، قل

کبری. د بدخشان و لایت د راغ په سیمو کې د دې لپاره چې زیاتره غرونه یې تیت او خاورین دي له غرونو څخه دغه لېږدرالېږد دچگینه په واسطه ترسره کېږي.

۲_ جاله

جاله یوه کوه چنی، او ساده دوه له بهرۍ ده چې انسانان، خاړوي او بار د سیند له یوې غاړې څخه بلې غاړې ته وړي. دلېږدولو دغه سیمه ییزې واسطې ته د هېواد په ختیځو او سهېلي برخو کې جاله اوپه شمالي سیمو کې ورته (ټل) او (kema) وايي.

په ټل کې له څلورو لږکیو سربرېده، چې پټې او کلکې تختې یې پرمخ مېخ شوي دي، څو ځیګونه (مشکونه) له هوا ډکوي او لاندې یې ترې ترڅو ډوبه نه شي. هغه قوي کپل چې د وړو څنډو ته د سیند په دواړو

(۱۱۹) تصویر، د بدخشان د راغ دمېند جلمه دکجای قل (هولې زالګ)

خواو کې پرمېخ کلک شوی دی د بار په لېږد رالېږد او د جالې د ډوبېدو د مخنیوي په کار کې مرسته کوي. له دغې وسیلې څخه د بدخشان و لایت د کوکچې سیند د آلتینچیلر په سیمه کې او د کونړ و لایت، سروبي او د ننگرهار په بېلا بېلو سیمو کې ترې خلک ګټه اخلي. ځینی وختونه له کچاړې څخه هم د هوایي جالې یا زانګو کار اخیستل کېږي.

(۱۲۰) تصویر، په سیند کې د لرگو چار ترلاسي

۳_ د سیند اوبه ، دلېر د رالېږد د واسطې په توگه

خلک په ځینو برخو لکه نورستان، فرخار، کشم، یمگان، زرډیو، سر غلام او نورو سیمو کې د سیند ونو له اوبو څخه د لېږد رالېږد وسیلې په توگه کار اخلي.

په دې ډول کله چې څوک وغواړي دستک (لارې) او لرگي له پورته سیمو څخه لاندې سیمو ته ولېږدوي، هغه په سیند کې اچوي او د سیند اوبه له خپل بهیر سره سم لرگي کوزې خواته لېږدوي او په هغه سیمه کې چې یې وغواړي له اوبو څخه یې د باندې باسي.

۴_ لیک وړونکي کوتره

په پخوا وختونو کې پاچاهانو او سلاطینو د پوځي او سیاسي موخو لپاره له کوترې څخه د پوسټه رسنۍ (ډاک) په توگه کار اخیسته.

په دې ډول چې یوه کوتره به یې له خپلې ځای له یوه ښار ته یو وره او سوله به یې. د بېلگې په توگه له هراته به یې کابل ته کوتره راوړه او کله به یې چې وغوښتل یو مهم او عاجل خبر له کابل څخه د هرات ښار ته په چټکۍ ورسوي، نو خبر به یې په کوچني کاغذ کې ولیکه او د کوترې په پښه

(۱۲۱) د لیک وړونکي کوترې تصویر

کې به يې وتاړه او خوشې به يې کړه. ددې لپاره چې کوتره په طبيعي ډول تل د خپلې ځالي په لور الوزي. له دې امله کوتره به له کابل څخه د هرات پر لور الوته او ځان به يې ځالي ته رساوه او کله به چې هلته ورسېده نو ليک به يې ورله له پښې خلاصاوه او لوسته به يې. په دې ډول به يو مهم خبر د کوترې په واسطه ژر رسېده.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د خپلې سيمې د لېږد رالېږد دو اسطوبه هکله له يو بل سره خبرې اترې وکړي او وروسته دې د هغو وسايطو نومونه په خپلو کتابچو کې وليکي.

پوښتنې

- چگینه څه ډول واسطه ده او د بار په لېږدولو کې څومره آسانتيا وي راوړي؟
- نن سبا ليکونه او خبرونه په څه ډول لېږدول کېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د لېږد رالېږد د پخوانيو واسطو نوم، چې اوس يې دود لږ شوی دی، د کورنۍ له مشرانو څخه وپوښتي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

دوه ويشتم لوست

د څارويو په واسطه لېږد رالېږد

- تاسو کله په کچر يا آس سپاره شوي ياست ؟

زموږ د هيواد خلک له پخوا زمانو څخه تراوسه د لېږد رالېږد کارونه د حيواناتو

په وسيله سرته رسوي. په مسافرتونو، د کرنې محصولاتو او سوداگرۍ مالونو په لېږد رالېږد کې له غوايانو، خرو، او ښانو، کچرو او آسونو څخه کار اخلي. په دې لوست کې د لېږد رالېږد په دغو وسايلو خبرې کېږي.

۱- غوايي او غږگاو

که څه هم غويان له پير پخوا څخه د غوښو، شيدو او خرمنو لپاره ساتل او روزل کېږي، خو له دغو څارويو څخه د ځمکې په يوې کولو، د چگينه کولو، د گاني (جوان) گرځولو، سورتلي او باربرۍ کې هم کار اخيستل کېږي؛ لکه چې تاسو يې په دې عکسونو کې وښئ.

(۱۲۱) تصوير د پټو د لېږدلو وسيلې

(۱۲۲) تصوير په غرنو باندې د ځمکې ولېږد کول

(۱۲۳) تصوير، خلک د غږگا په شا باندې پامير دنړۍ بام)

۲_ خړ

له ډیر پخوا زمانو څخه بار وړل او سسورلی، زموږ په هیواد کې په خړو باندې دود وه او تر نن پورې دوام لري. د خړه بل نوم درازگوش هم دی. زموږ په فرهنگ کې د خړه په اړه ډېرې کیسې، طنزونه او ټوکي شته لکه:

پر خړ سپړېدل یو عیب دی او کوښېدل یې بل عیب. یا: آس یو وار لغت وهي، خړ، بیابیا. یا لکه په دري ژبه کې چې وايي:

گوش کړیغروش گوش خړیخړ
گوش خړیخړ بود ازگوش کړ.

۳_ کچر

کچر د چابکي، مهارت له آس او د بار وړلو پیاوړتیا له خړه څخه په میراث اخیستي ده؛ کچر تر ټولو غښتلی بار وړونکی حیوان دی. له پخوا زمانو څخه خلکو له هغې څخه په بار وړلو او سورلۍ کې ګټه اخیستي ده او ددې لپاره چې ډیر غښتلی حیوان دی، نو په پخوا وختونو کې به ترې په سرکاري کمندونو، پوځي لښکرو او جنگي قطعاتو کې کار اخیستل کېده. «سرکاري کچرې دي و تورو لي» مشهور مثل دی.

۴_ اوښ

د چا خبره د دښتو او میرو دغه کښتۍ د تاریخ په اوږدو کې د انسان ملګري او مرستندویه ده. اوښ یو قانع خاړوی دی چې اغزي خوري او بار وړي. کله چې اوښ احساس وکړي چې اوږد سفر

(۱۶۸) تصویر: سینگار شوی ادیش

بي په مخ کې دی، نو خپله گېډه له اوبو ډکوي او د سفر په اوږدو کې ورو ورو له هغو خڅه گټه اخلي. له دغه غښتلي او د ننگ څاروي خڅه په بارولو او سورلي کې گټه اخېستل کېږي. اوبن کینه ناک څاروی دی. د ((اوبن کینه)) زموږ په فرهنگ کې ډېره مشهوره ده.

زموږ د هېواد په ځینو سیمو لکه قرقین، کلدار، اندخوی او آقچه کې اوبنسان په پوپک لرونکو غالیو سینگاروي. دوه کجاوي په گلدارو شالونو ښکلي کوي او په ځانگړي ډول بي په اوبن باروي. ناوي او ناوي ته نږدې دوه ښځې د واده په ورځ پر فرش شوو کجاوو کې کښېښوي او له تنگ ټکور سره بي د زوم کړه وې. زموږ د هېواد په سویلي سیمو کې دغه دود هم ډېر دی.

لکه څنگه چې د ناوي د ولو په وخت کې دغه ښکلي سندره هم وایي چې پیل بي داسې دی:

که... جاوي، آتالیا ورو... آتالیا ورو

دغه کجاوي د هودج په څېر دي چې په تېرو وختونو کې؛ د اوبن، بافنا، به و اسطه لېږدول کېږي.

د فیل ځانگو هم د هودجونو یو ډول دی.

۵_ آس

آس ښکلی څاروی دی چې ډېر ډولونه لري؛ لکه د وزلوبې آس، د نیزه بازی آس، پیگه آس، د سورلي آس، یابو آس او نور. د وزلوبې له آس څخه د سورلي لپاره هم گټه اخېستل کېږي؛ هغه په ښکلو پراخونو، زبن، نورو کوف لجام پامه گلدوړي شوي شال او یالوشونو باندې ښکلی کوي او ورباندې سوړېږي. په کلیو کې په

(۱۶۹) تصویر: ناوي په دولي کې

(۱۳۰) تصویر

و د ونو کي ناوي او زوم په دوو سینگار شوو آسونو
باندې سپروي او د سساز او نغمو سره ناوي د پلار له
کوره د زوم کورته وړي.

په تاریخ کي نامتو آسونه تېر شوي؛ لکه: د ((رستم
رخش))، د ((عوض خان قير په نامه آس))، د آشور مند
(عاشور محمد)، کټک Katuk آس او داسي نور.

له آس څخه د گانې (جوان) په گرځولو، د ارهټ په
تاو وولو، په څپرکو لولو، بار وړلو، درمندونو میده کولو،
سورلی، گاوی، چلولو او نورو کارونو کي ګټه اخیستل
کېږي.

ګلداره بګي (گاوی)

په پخوا وختونو کي د کابل، مزار شریف، هرات، کندهار، غزني، جلال آباد،
تالقانو، او زموږ د هېواد په نورو ډېرو ښارونو کي ښکلې بګي وې. د دوی د آسونو په
سر او څارو به ګنګرګان او ښکلې ځونډي تړل شوي او سینگار شوي به و. په داسي
حال کي چي په دې گاډيو کي به څو کسه سپرېدل، په ډېره منډه او تيزۍ سره به يې کش

(۱۳۱) تصویر (ټاګي)

کولې. آسونه رشقي، شوتل،
بوس، او ريشي او نور واښه
خوري او پرته له دې چي د
ژوند چاپېريال ککړ کړي، تل
خدمت ته چمتو او تيار دي.

وايي: کله چي زموږ د
هېواد د خوږ ژبي شاعر (شاپق
جمال) آس بوس نه خوړل، نو
هغه يې په سترگو شني عينکي

(۱۳۲) تصویر

وړ و ترلې چې سپین بوس ورته شنه
 ښکاره شي او په هغو د شني رشتي
 خیال وکړي، اوی خوري.
 زموږ د هېواد په ډېرو ښارونو کې
 تر اوسه هم د سورلی او بارولو
 لپاره له گاډۍ څخه کار اخلي. په پخوا
 وختونو کې به یې د آسونو څخه په
 جگړو کې هم کار اخیسته او سواره نظام اردو به تل په پلي نظام اردو برلاسۍ درلود او
 د لښکر په سر کې به یې حرکت کاوه .

ډاگ او ډاگي

په پخوا وختونو کې حکومتونو له آسونو څخه په (چاپان) او پوسته رسو لو کې کار
 اخیسته؛ داسې چې په هر بام (د آسونو درونې او سانتي خای) کې به څو آسونه په ټاکلو
 فاصلو کې هر وخت زین شوي او تیار ولاړ وو، کله به چې چاپار خپلې پوستې سره، په
 چټکۍ له مخکې یامه، دې بام ته نږدې کېده او د آس په غاړه به یې زنګو لې تړلې وي،
 نو غږ به یې له لرې څخه یامېچۍ اوريدله او مخکې له مخکې به پر خپل آس سپرېده او د
 لاري ترڅنګ به درېده او له رارسېدو سره سم به یې له هغه څخه خورجینه اخیسته، د

خپل آس پر شا به یې تړله او آس به یې قمچین کړ.

آس به په منډو پیل کاوه او خپل ځان به
 یې په ډېرې چټکۍ بل ((بام)) ته رساوه. په
 دې ډول ټولسو یا مچیانو به لازمه په خپلو زین
 کړو او چمتو شویو آسونو سره وهله او د
 پوستې په وړلو کې به ټولو برخه اخیستله
 او پوسته او نامه به یې له څنډه او ډېر ژر

(۱۳۳) تصویر الماني

او په چټکۍ سره مقصد ته رسو له.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کونکو ونکې دي په خپله سیمه کې د لېږد رالېږد کار کې له څارويو څخه دگټې اخیستنې لارې چارې وړايي.

پوښتنې

- او ښان په څو ډوله دي او چټک او ښان څه نو مېږي ؟
- آسونډ په څو ډول دي ؟
- که له څارويو څخه نن سبا په باروړلو کې گټه واخیستل شي څه گټه او څه زیانونه لري ؟

کورنۍ دنده

- زده کونکي دي د کورنۍ له غړو او نورو مشرانو څخه د څارويو د لېږد رالېږد په کار کې د پخواني گټې اخیستنې چلندونو په هکله پوښتنې وکړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي او ټولگي ته دې راوړي.

په پر مختلفو وسايطو سره لېږد رالېږد

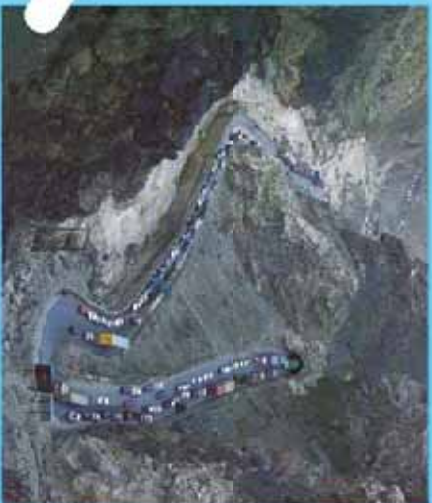
- تاسو څو ډوله موټر پېژنئ؟ تراوسه په الوتکه کې سپاره شوي ياست؟

د لېږد او رالېږد د اړوند وسايطو په اړه په تېرو درسونو کې تاسو ته معلومات بيان شول او له پخوا څخه د خلکو په مينځ کې دود و، ساده و، خو ښېگڼه يې دا وه چې د ژوندانه چاپېريال يې نه ککړاوه؛ حمل شوي مواد لږ او سرعت يې هم کمزوری او سست و. همدارنگه انسان چې د ژوند په ټولو برخو کې د تجدد، نوښت چټکۍ او ډير غوښتونکي دی، د لېږد رالېږد په برخه کې هم په دې فکر کې و، داسې وسيلې او واسطې جوړې کړي چې هم دهغو په وسيله ډير يار يو سسي او هم يې آساني او چټکتيا ډېره وي. په دې موخه يې کړا چې د ټاير ونه جوړ کړل چې په لومړيو کې ساده وو او ورو ورو بشپړ شول، څو نننيو پرمختللو وسايطو ته يې لاس رسى پيدا کړ.

هغه وسايط چې انسانانو تر اوسه پورې جوړ کړي دي، په لاندې ډول دي:

۱- د لېږد رالېږد ځمکني وسايط

زنښل (ډو ټاير، دوه ټاير د لرونکي) لاسي کراچۍ، پايسکل، ډول ډول موټر سپايکلونه،

(۱۳۴) تصوير، ماهي پز

رکشالوی او واره د باروړلو دول دول
 موټرونه لکه: فلائنگ کوچ، مینې بوس،
 کاستر، سرو پسونډ، والگا، کرولا، بیزن،
 فیات، فولکس واگن، لیموزین، سوزکی،
 برقي موټرونډ، د اوبو او تېلو ټانکرونډ،
 پوځي وسایط، زغره لرونکی او چلین
 لرونکی نظامي ټانکونډ، د اوسپنې پټلۍ (
 ریل، او رگایۍ) او داسې نور.

(۱۳۵۱، ۱۳۶) و (۱۳۷) تصویرونه د موټرو دولونه

(۱۳۸) تصویر په یو موټر سایکل باندي اوه کسان

(۱۴۰) تصویر

(۱۳۹) تصویر

۲ - سمندري لېږد رالېږد توکي (وسايط)

دلېږد رالېږد بله مهمه وسيله بېړۍ ده چې له بده مرغه زموږ په هيواد کې د سيندونو او بحرونو د نشتوالي له امله له هغې څخه گټه نه اخيستل کېږي.

(۱۴۱) تصوير، په دريا کې لويه کشتي

۳ - هوايي لېږد رالېږد وسايط

مسافرورونکې الوتکې، پوځي چورلکې، تېزې جنگي جېټ او دول دول نورې الوتکې چې له غورځوځه يې چټکي زياته ده او همدارنگه نورې الوتکې چې ځينې يې مسافرين په هورسا توگه له يوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي او ځينې الوتکې د پوځي موخو لپاره په کارېږي.

(۱۴۲) تصوير، د ميلر جام په خوا لوشاه کې هلېکوپټر

په عمومي توگه د نن ورځې د لېږد رالېږد وسيلو لوگي، لوړ او کنړونکي غرونه د انسانانو داستوگنې چاپېريال ناآرامه او ککړوي.

(۱۴۳) تصوير، د ارميا الوتکې

په ټولگي کي فعاليت

هر زده کوونکی دې دننډيو پر مختللو وسايطو په برخه کې خپل معلومات نور وټه وړاندې کړي.

پوښتنې

- د لېږد رالېږد پرمختللي وسايط د انسانانو په ژوندکي څه مثبت او منفي اغيزې لري؟
- دلېږد رالېږد ځمکنيو واسطو کومې آسانتياوې منځ ته راوړي دي؟
- د الوتکو څخه کوم کارونه اخيستل کېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د بهرنیو اوالوتکو د وولونو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي او په بل درسي ساعت کې دې ټولگي ته راوړي.

د سپږم خبرې لنډيز

په سيمو او هېواد کې د بارونو لېږد رالېږد
زموږ په گران هېواد کې اوس هم ځينې خلک پتې په خپل سر، اوږه او په شتاباندي
وړي او همدا رنگه د نورو لومړنيو وسايلو څخه لکه: چيگنده، او تېل (جالي) څخه هم د
پېټو په لېږدولو کې کار اخلي.

پخوا د ودانيو د لرگيو په لېږدونه کې د سيند له اوبو او د خطونو په استولو کې له
کوټرو څخه کار اخيستل شوی دی.

زموږ په هېواد کې د پېټو د لېږد او نقلولو عمده وسيلې اوس هم ځينې څاروي لکه:
غوايي، آس، قچر او اوبښ دي. د ټکنالوژۍ په وده او پرمختگ سره نن ورځ زموږ خلک
له ماشيني وسايلو څخه هم کار اخلي چې د ځمکنيو وسايلو د ولونه بې لکه موټرونه او
يا د هوايي واسطو د الوتکو د ولونه ډېر دي؛ خو دا وسايل د ژوند چاپېريال ککړوي په
ځانگړې توگه کله چې ډېر زاړه او وراسته وي.

اووم خپړکی

لوږي او ورز شونه

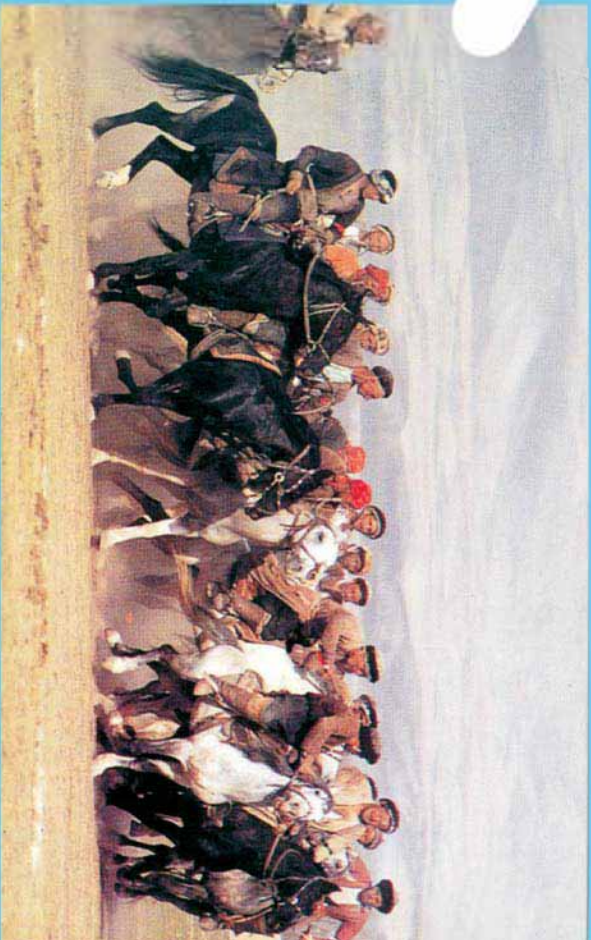
د دې خپړکي موخي

په دې خپړکي کې به زده کوونکي د محلي لوبو د ډولونو او د هغې د سرته رسولو په څرنگوالي او د ورز شونو له ډولونو سره بلد شي. د ورز شونو د ډولونو ارزښت او گټې به وپېژني.

زده کوونکي به د محلي لوبو د ډولونو په ارزښت او مقصدونو او د هغې په فرهنگي ارزښت وپوهېږي.

زده کوونکي به هغه ورز شونه چې روغتيا ته زیان رسوي وپېژني او د سياليو په مزاياو و باندې چې په نېټواله سطحه ترسره کېږي، وپوهېږي.

دلوبو د سرته رسولو له لارې زده کوونکو ته ډيو والي او مرسته کولو روحیه منځ ته راځي.

(۱۴۴) تصویر وزیریه

سيمه ييزې لوبې

- ستاسو په سيمه کې کومې لوبې دود دي ؟
سيمه ييزې لوبې بيلابيل دودونه لري چې له ډېرو پخوا زمانو راهيسې زموږ د هيواد په گوټ گوټ کې، د ځوانانو، ځلميانو، نجونو او هلاکانو په منځ کې دود لري. چې ځينې يې په لاندې ډول دي:

يو ابو اگل چې ؟، اله داد، چنډرۍ، سيلورۍ (جنزک بازی)
اکو بکو، غوږنېږول ؟ سپين هډوکي، ډۍ (ډنډه کيلک)
پای پران، کاغذپران، سترگه پټونۍ، توپ ډنډه، خوسۍ، د غره څخه بنسټه رانېږدېدل، بحالکي، ليوه اوپسه، ډولۍ لوبه، ټنډه خړه (چرې غوړې)، تېره غورځول، پيشه کان، ټال خورل، غولکۍ وېشل، نېسه وېشل، دکافي وېشلو سيالۍ، منډې وهل، ډول ډول توپ بازی، لامبو وهل او نور...

(۱۳۵) تصوير: کوچۍ جۍ د ټال د رنگلو په حال کې

(۱۳۶) تصوير: هلاکان او لېښۍ

(۱۸۷) تصویر: دیوار د اهل هند و لرگی لویه

دلربو موخي او گټې

په بشري ټولنه کې د هرې لوبې رامنځته کېدل او دوډېدل د یوه هدف او مقصد لپاره دی. ځینې لوبې هغه مهارتونه دي، چې د خلکو په ورځني ژوند کې څه ناڅه آسانتیا وي رامنځته کوي؛ لکه نېسه وېش، ټوپ وهل، منډې او داسې نورې.

ځینې لوبې د بوختیا او تفریح لپاره وي. انسانان دسترېاو د له منځه وړلو لپاره هغه لوبې او فعالیتونه سرته رسوي، چې خوښي او خوشحالي راوړي.

(۱۴۸) تصویر: د جوگان لویه

زموږ په هيواد کې لوبې ډېر ډولونه لري چې تاسو دهغې ډېر شمېر پېژنئ، خو بيا هم دلته ځينې سيمه ييزې مشهورې لوبې تاسو ته درېښدل کېږي:

خوسي (لگد جنگ)

له اتو څخه تر لسو تنو هلکان يا زلميان پکې گډون کوي.

د لوبې د ترسره کېدو لارې چارې: لومړی زلميان د دوه ميرانو تر مشرۍ لاندې په دوو ډلو وېشل کېږي.

يو پاک، پراخ او هوار ميدان، چې تېرې او نور شيان ونه لري، د لوبې لپاره غوره کېږي. ميدان په دوو برخو وېشل کېږي. د ميدان د کرښو په شا کې ځايونه ټاکل کېږي او په يوې خوا کې د خاورو يوه ډبرۍ جوړېږي. دغې ډبرۍ ته د يوه گروپ يو تن درول کېږي چې هغه ډبرۍ څوک ورانه نه کړي. د خاورو دغه ډبرۍ بايد د مقابل ټيم د يوه تن له خوا ورانه شي، خو دغه ډبرۍ قوي او پياوړی ساتونکی لري. دې کس ته خوسي وايي. د خوسي لوری (گروپ) غواړي چې مقابل لوری وسوزي. که چېرې مقابل لوری بريالی شو چې د خاورو ډبرۍ ورانه کړي نو يوه نمره اخلي؛ د هرې ډبرۍ ورانول يوه نمره لري. او که چېرې خوسي وسو نو هماغه گروپ بد لېږي. د دغه کار لپاره بل گروپ غوره کېږي. په دې ډول دغه لوبه دوام کوي. د خوسي لوبه ډېره سستې کونکې لوبه ده. په يوه پښه ترسره کېږي، بايد لوبه کوونکی خپله پښه دشا له خوا په يوه لاس ټينگه کړي او

(۱۴۹) تصوير، لگد جنگ (خوسي)

خپل سیال ته په جگړه ورشي. دغه لوبه په اوږده او په یوه لاس ترسره کېږي. خپل سیال په زندانه اړوي او وهلی یې هم شسي. دغه لوبه دومره زړه پورې او سستې کونکې ده چې له یو ساعت وخت یادو ساعتو زیات دوام کولی نه شي او یو یادو نوبته دو اړو مخالفو ډلو ته رسېږي او پس له هغه څخه لوبه پای ته رسېږي.

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په خپلو منځو کې د خوښي د لوبې د کولو په هکله خبرې وکړي.

پوښتنې

- د خوښي سیمه ییزه لوبه څنګه ترسره کېږي؟
- کومې لوبې او ورزشونه روغتیا لپاره ګټه او کومې لوبې زبان لري، لیکنی (غولک) څنګه ده؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې ډول ډول لوبو د ګټو په هکله خپل نظرونه او معلومات په مفصل ډول سره ولېکي او ټولګي ته دې راوړي.

لامبو و هل

ستاسو څه ډول لامبو زده ده؟

لامبو وهل د ځوانانو د دوډيزو لوبو او ورزشونو يو ډول دی. دغه لوبه او ورزش ځانگړی ارزښت لري. زياتره هغه خلک له لامبو وهلو سره بلد وي چي کورونه يي د سيندونو يا لوبو ويالو غاړو ته نږدې پراته وي.

لامبو وهل له تفريح څخه برسېره د انسان روغتيا او سلامتي ته ډېره گټه لري. لامبو وهل ډېر ډولونه لري چې دهر يو زده کول يي پوره تمرين او ډير وخت غوړي. د لامبو وهلو دوډيز ډولونه په لاندې ډول دي:

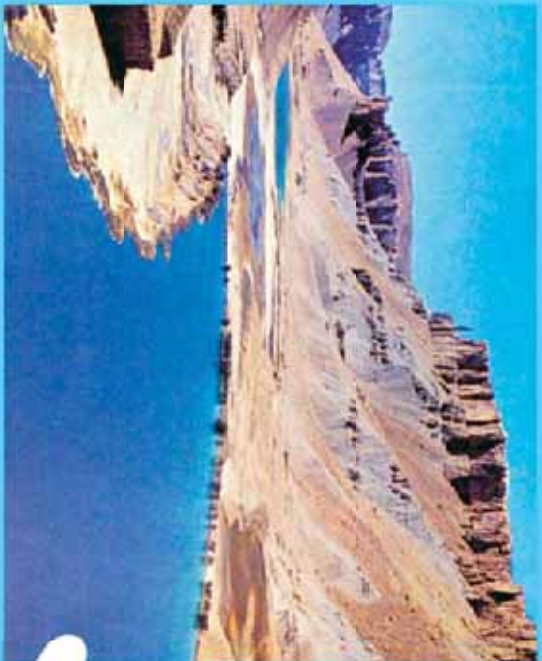
(۱۵۰) تصوير، لاسو وهل

قولاچه، چونگشي(بقه يي) ته ورته، د پښو، شاپه پخته، د تخمي له پاسه، مشک والا، په کدو سپور او نور؛ لکه چې ومو ويل لامبو وهل هغه لوبه ده چې ډېر مشق، تمرين او لازم مهارت غواړي؛ له دې امله ځوانان تل په ډله ييزه توگه لامبو کوي چې د ووبېدو د خطر

(۱۵۱) تصویر، انټر کانټیننټال هوټل (کابل)

د پېښېدو پر مهال له یو بل سره مرسته وکړي او یو بل وژغورلای شي.
دیا دونې ورده چې په تېزو اوبو او گرداو ونو کې باید له لامبو وهلو څخه ډډه وشي؛ په ځانګړې توګه هغه څوک چې لامبو وهلو کې ښه مهارت ونه لري، باید چې له لامبو وهلو څخه ډډه وکړي. زیاتره ژوي له لامبو وهلو سره بلد دي. په ډبرو او ژورو سیندونو کې، پرته له دې چې ډوب شي، په آسانی، سره لامبو وهي او له اوبو څخه تېرېږي.
یادونه

کله چې څوک وغواړي د آس په سپرلي، له لوبو سیندونو څخه چې ژور وي، تېرشي، د تېرېدو پر مهال د آس رکابونه راټولوي او د زین پر سر (قاش) یې اچوي او آس په ډبرې آسانی سره لامبو وهي او له اوبو وځي. خوکه رکابونه لکه پخوا غوندې غوړند وي، د لامبو وهلو پر مهال د آس پښې د رکابونو په منځ کې بندېږي او آس لامبو نشي وهلی چې په هغه وخت هم آس او هم سړی دواړه په اوبو کې ډوبېږي. د لامبو وهلو سیالۍ، په پخوا د کابل په ښار کې د بابر شاه بڼ او باغ بالا په حوضونو کې جوړېدې. د اوبو ژوروالي به د ډنډ (حوض) په هره برخه کې توپیر

(۱۵۲) تصویر، بند امیر (بامیان)

در لړد يعني له يوه متر څخه نيولې تر څلورو او پنځو مترو پورې ژوروالی يې درلود. د ډنډ په منځ کې له يوه سره بل سر ته قوي کپلونه غځېدلي او کلک شوي و او د ستر پيا پر مهال به ځوانانو او واکړپول کوونکو لوبغاړو هغه کلک نيول او دمه به يې کوله چې ډوب نشي.

همدارنگه د قرغي بند، د سيستان جهيل، د باغ بالا حوضونو او په بند امير کي به هم د لامبو لوبې او د کښتۍ چلولو سيالۍ تر سره کېدې.

مور: دلته د اوبو په اړه څو متلونه راوړو.

- اوبه ترستونې، زوی ترپينو لاندې.
- اوبه په ډانگ نه بېلېږي.
- د زورور اوبه پورته درومي.
- دري: آب ناپيده موزه کشيدن خطاست.

(۱۵۳) تصوير: د باغ بالا هوټل او رستوران (کابل)

په ټولگي کې فعالیت

- زده کونکي ټي دخپلې سیمې د لاسونو وهلو دود په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- لاسونو وهل څه گټه لري؟

- که څوک د لاسونو وهلو مهارت ونلري او لاسونو وهلي دوی د خطر سره مخامخ کېږي؟

- څاروي څه ډول لاسونو وهلي؟

کورنۍ دنده

- زده کونکي ټي د لاسونو دودونو په هکله د کورنۍ له مشرانو څخه پوښتنه وکړي، په کتابچو کې ټي وليکي او ټولگي ته ټي راوبړي.

غېرنيول (پهلواني)

- تاسو تر اوسه پورې د پهلوانۍ يا غېرې نيو لو ننداره كړې ده؟
زموږ په هېوادكې د ورزش او غېرنيولو بېلابېل ډولونه دود لري چې د هغو له جملې څخه
چينكي، مخامخ غېر او پهلوانۍ نومونه اخيستلاي شو.

دلته به د بېلگې په توگه د غېر په غېر او چينكي غېرنيوني تاسو ته د روښندل شي.

- غېر په غېر

پهلواني يا سيمه ييزې غېرې زموږ د هېواد له لرغونو دودونو څخه دى چې زموږ د خلکو د
فرهنگ يوه برخه گڼل کېږي. سيمه ييزې غېرنيونې تاريخي او ملي ارزښت لري او ټول خلک له
هغو سره مينه لري، آن سپين زېرى سړي چې که د غېرنيونې توان هم ونه لري، خو د غېرنيونې
په مراسمو کې د نندارې لپاره هرو مرو گډون کوي.

د غېرنيونې لوبې زياتره د خوينۍ او خوشحالي په ورځو کې ترسره کېږي.

لکه: په نوي کال، اخترونو او د جمعو په ورځو کې، دغه لوبې د ځانگړو قواعدو او اصولو
تابع وي چې د هغو پر بنسټ جوړېږي. دغه لوبې په هغه ډگر کې ترسره کېږي، چې نندارچيان
په يوه لويه دايره کې له پهلوانانو چار چاپېره ناست وي او د لوبې ننداره کوي. غېرنيونې لوبه
د دوو پهلوانانو ترمنځ ترسره کېږي. د پهلوانانو د مبارزې بهر کله ساعتونه اوږدېږي او له
دواړو خواو څخه يوه هم نشي کولی پرېل برلاسي شي.

هر پهلوان د غېرنيونې پر مهال يو پتو تر ملا تړي. خو سيال يې له هغه کمربنده ونيسي او
مقابل لوري ته گوزار ورکوي. پهلوانان د دغو غېرو په بهر کې يو زې په لاسونو او پښو سره
خپل زورونه آزموي او د بل لوري ملا او متي راکاږي او په خپلو پښو د پهلوانۍ چلونه تر
سره کوي، هريو دا حق نه لري چې په خپلو لاسونو د سيال پښې ونيسي او بياي غاړه تاوه کړي.

په پخوا وختونو په کابل ښار کې ډېر نامتو پهلوانان وو چې د نړيوال المپيک په لوبو کې يې
گډون کاوه او وياړني مدالونه يې ځان او هيواد ته گټلي دي. لکه: پهلوان نظام، د ريکاځاني رحيم،
پهلوان ابراهيم، پهلوان احمدجان، پهلوان رحيم زرگر، پهلوان شجاع او نور...

چينګي غېر نيو نې

چينګي غېر نېونى هم زموږ د هېواد د سيمه ييزو لويو له ډلې څخه گڼل کېږي. دهغه د جوړېدو لاره داسې ده چې دواړه پهلوانان وېښې ټاټوبي اغوندي. لنګى تر ملا تېري او په ډگر کې په مبارزه پيل کوي. دواړه لوري به هڅه کوي چې يو بل پرغل وکړي او يو بل له گريوان څخه ونيسي او کش يې کړي، «سغري گردان» وکړي په اوږد يې واړوي او يا يې په زنگون واخلي او پريښوي، په کور شک (لغته) ووهي او ډېر کوشن کوي خو خپل سيال پر ځمکه وولي او پر شايې ځملوي. ځکه د سيالۍ وړلو شرط پر ځمکه د مقابل لوري پر شا چپه کول دي. کله چې يو بل په دې ډول پر ځمکه ځملوي او د ميدان مشر دا ومني، نو ملاستى (لويدي) پهلوان بيلونکي او هغه بل گټونکى گڼل کېږي.

د ميدان مشر چې په خپله تجربه کار پهلوان وي هم قضاوت کوي او هم د پهلوانانو د سياليو په وخت کې له سرغړونې او ناندريو څخه مخنيوى کوي.

په تو لگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د غېر نېولو ډولونه بيان کړي.

پوښتنې

1. سو د پهلوانۍ څو ډول سيالۍ پېژنئ؟

- زموږ د هېواد په کومو سيمو کې سيمه ييزې غېر نېونې دو د لري؟
- په لمېسه او يا ستاسو په ټولگي کې داسې څوانان شته چې پهلوانى کوي؟
- د کابل ښار پخواني نامتو پهلوانان څوک وو؟

کورنۍ فنده

- زده کوونکي دې د خپلو کورنيو له غړو څخه د سيمه ييزو غېر نېونو د سياليو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

اوه ويشتم لوست

په بېلا بېلو لوبو کې ملي ټيمونه

- زموږ په هېواد کې څو ډوله لوبې دود لري ؟
له سسيمه نيزو لوبو سربرېده چې له پخوا څخه زموږ په هېواد کې د خلکو په منځ دود وي، رسمي او نړيوالو لوبو هم دود درلود.

(۱۵۵) تصوير، فوتبال

(۱۵۶) تصوير، پهلواني

د افغانستان د کرکټ ملي لوبډله په حال کې

(۱۵۶) تصوير، جېدو

زمون په هېواد کې دوډيزې رسمي لوبې زياتې دي او په هره برخه کې ځينې ځوانان ځلېدلي دي. هغه بڼې لوبې چې په ډله ييزه او کله هم د دوو سباليو ډلو ترمنځ ترسره کېږي او زموږ په هېواد کې دود لري، په لاندې ډول دي: فوټبال، فوتسال، د (چمن پرمخ او د کنگل پرمخ) هاګي، واليبال، هندبال، باسکټبال، بايسکل ځغلول، غره ته ختل، کرکټ، ساکر او داسې نور.

هغه لوبې چې په دوو تنو ترسره کېږي لکه: پنگ پانګ، ټينيس، بد ممتن، او نورو څخه عبارت دي. همدارنگه زموږ په هېواد کې نورې لوبې لکه: تګواندو، بوکس، کانفو، کرانه، جېدو، هوشو پهلواني، ضرب ميل، کيک بوکس او نور دی.

زمون په هېواد کې يو شمېر نوردونډ وزنه ورزشونه دود لري چې ډېر زور غوړي لکه: وزن پورته کول، پړۍ کشول، وزلوبه، تېره اچول، آس ځغلول او نيزه بازي.

(۱۵۷) بېلار د تصوير

(۱۵۸) تصوير، واليبال

(۱۵۹) تصویر، غوثیوکی خان

د پهلوانی، لوبه چې زموږ په هیواد کې ډېره
لرغونتیا لري، همدا اوس بې رسمي بڼه نیولې
او د سیمې په کچه ددغه لوبې ځینې پهلوانان
پیژندل شوي دي.

هغه لوبې چې په یوازې خان ترسره کېږي او
یو لوبغاړي خپل استعداد او ځواکمني ښکاروي،
په لاندې ډول دي لکه: د نېزې، گلولې او دیسک
اچول، د گلف لوبه او نور.

په غرونو کې د گرځېدلو لوبه هم زموږ په

(۱۶۱) تصویر، د وزن پورته کول

(۱۶۰) تصویر، باسکېټبال

(۱۶۲) تصویر، د تنیس لوبه

هېواد کې دود ده. د هېواد ډېر ځوانان په ډله بېرته توگه د لوبو غرونو سر و نو ته خېژي. يادونه: ډېرې لوبې د انسان د روغتيا لپاره گټورې دي، خو ځينې يې روغتيا ته زيان او خطر هم لري چې د بدن غرونه درنه ژوبله پېښېږي او په اوږده موده کې د بدن غوري معيوب او له منځه ځي لکه: وزن پورته کول، وزلوبه، تېره (ډېره) غورځول، بوکس، او نورې زمينې لوبې.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د نورو لوبو او ورزشونو نومونه واخلې.

پوښتنې

- ورزش څه گټې لري؟

- کوم ډول نوښتونه د ورزشونو له پرمختگ سره مرسته کولای شي؟
- آيا تاسې او يا ملگري مو په پام کې لرئ، چې کومه ورزشي ډله جوړه کړي؟
- تاسو په کومه لوبه کې استعداد او وړتيا لرئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د نورو نړيوالو ورزشونو په هکله له نورو سرچينو څخه معلومات ترلاسه کړي.

انځه ویشتم لوست

د نړیوال المپیک په لوبو کې زموږ د هېواد د لوبغاړو بریا او لاس ته راوړنې

ناسو پوهنځی چې زموږ ځوانانو په ۲۰۰۸ کال کې د تګواندو په ورزش کې غوره
مډالونه هېواد ته راوړل.

افغانستان د المپیک نړیوالې کمیټې غړیتوب لري. د لومړي ځل لپاره زموږ د هېواد
لوبغاړو په ۱۹۳۶ کال د برلین د المپیک په لوبو کې گډون وکړ. له هغه مهاله تر
اوسه پورې نې یو ولس ځلې د المپیک په دودنۍ
لوبو کې گډون کړی دی.

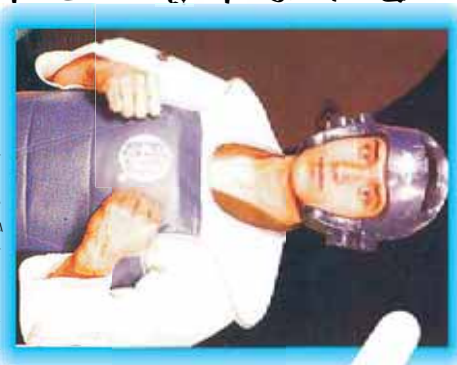

(۱۶۳) تصویر انعام گټونکي ځوان

له هغو سستونزو سره سره چې په وروستی
لسمیزو کې زموږ په هېواد کې موجودې وې، په
هغو لوبو کې چې زموږ لوبغاړو گډون کړی دی،
ښې نتيجه یې ترلاسه کړې دي. د ۲۰۰۸ کال
په لوبو کې چې په اندونیزیا کې ترسره شوي زموږ
د هېواد څلورو پهلوانانو په کې گډون کړی و چې
یو د سرو زرو او یو د برنزو مډالونه ترلاسه کړل.

په ۲۰۰۸ کال د چین د المپیک په لوبو کې زموږ د

لوبغاړي بریالي شول چې د تګواندو په لوبه کې د لومړي
ځل لپاره په تاریخ کې ښه مډال ترلاسه کړي. همدا شان
زموږ د کرکت ټیم په ۲۰۰۸ کال د امریکې په نیو
جرسي، بریتانیا، پانز انیا او آسیایي لوبو کې لومړی مقام
ترلاسه کړ.

(۱۶۴) تصویر مډال گټونکي ځوان

زموږ د هېواد د ځوانانو د فوټبال ټیم د نړیوال جام
او آسیایي ټاکنیزو او مقدماتي لوبو کې د سیمې د
څو اکمنو هېوادونو پر وړاندې ښه وځلېدل. که څه هم

زمون هېواد ونه شو کولی چې د خپلې گړه څخه پورته وڅېړي خو د خپلو سیالانو په وړاندې دلوېدلې د بنسټو په ترسره کولو، دهېواد په دننه او بهر کې د کار پوهانو دستاښتي او ددې لوېدلې دمنځه والو دهیلو سبب شو.

نورو ورشو نو هم زموږ په هېواد کې د پام وړ پرمختګونه کړي دي.

ورزش او بي ساری بریالیتوب: زموږ یو هیواد وال پر بایسکل باندي له تړلي

نړۍ راتا و شو او دغه سفرې د بهرنیو چارو له وزارت څخه پیل کړ او دکابل - کندهار د سړک له لوري هرات او وروسته ایران ته ولاړ. دغه سفرې یو نیم کال وخت ونيو. په دغه موده کې د ایران، ترکیې، بلغاریې، یوگو سلاویا، اتریش، چک، جرمني، هالنډ او د فرانسې له هېوادونو تېر شو، امریکا او د ملګرو ملتونو د سازمان مقرته ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد د لویغاړو د نورو ورزشي بریاوو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- زموږ د لویغاړو ورزشي بریاوې په سیمه او د نورو هېوادونو په منځ کې څه ارزښت لري؟
- د نړۍ کوم هېواد په نړیوالو لوبو کې ترټولو لوړ مقام لري.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د نړۍ د تر ټولو غوره لویغاړو په برخه کې لیکلي معلومات ترلاسه کړي او په بل ساعت کې دې له ځانته سره راوړي.

دا و م شير كي لنديز

لوبيا او بدني روزنه

سيمه ييزي لوبيا بېلابېل ډول نه لري چې زموږ د هېواد په گوټ گوټ کې په ماشومانو، تنکيو ځوانانو او ځوانانو کې له پخوا څخه دود دي.

لامبو و هل زموږ د ځوانانو سيمه ييزه دوديزه لويه ده چې د هغوی د روغتيا او سلامتي لپاره ډېره ګټوره ده .
څيړنيز ل زموږ د هېواد د سيمه ييزو لوبو او ورزشونو يو ډول دی چې اوږده سابقه لري. د سيمه ييزو ورزشونو څخه پرته د سيمې او نړيوال ورزش هم د ځوانانو ترمنځ دود لري. لکه: فوټبال، کرکټ، هکي، واليبال او داسې نورې لوبې.

اخځليکونه

- ۱- پوهاند دکتور محمد افضل بنو وال، کابل پوهنتون استاد، فولکلور شنناسي، لومړی چاپ ۱۳۸۷ کابل. انتشارات سعيد.
- ۲- پوهندوی کتور سيد کرام الدين حسانيان، کابل پوهنتون استاد، هلمستري، دري درسي کړيکې لم، د ژبو او لېسانو پوهنځي، ۱۳۸۸ او ۱۳۸۹ هـ. ش کال.
- ۳- اسدالله شعور، ترانه هلي کهسلر.
- ۴- د خلکو تفکر، کتور عارف عثمان او عبدالحميد عاطف، چاپ د پښتو څيړنو نړيوال مرکز، د افغانستان د علومو اکاډمي.
- ۵- ضرب الامثال او حکم، ضرب المثلونه، کتور رعنايت الله شهرلي کابل پوهنتون د بيکلو هنرونو ډيپوهنځي پخوانی استاد.
- ۶- د انټرنېټ نه تصويرونه
- ۷- جرگه، د سرحدونو، قومونو او قبيلو چارو وزارت څيړونه، شپږ شمه ګڼه، ۱۳۸۸ کال وري - غويي - لېږدي - مرغومي - تلخه - لم.
- ۸- جابن، د سرحدونو، قومونو او قبيلو چارو وزارت، څيړنه ۱۳۸۹، په نورستاني ژبه د ذکر شوي وزارت څيړنه- سرطان - سنبلې - جدي - حوت څيړنه
- ۹- د تيو کلتور او فرهنگ، ليکوال محقق بسم الله حقل، دويم چاپ جدي ۱۳۸۳ هـ. ش حليبي پريښتياک ايجنسي.
- ۱۰- د تصويرونو تمثيه او عکاسي، عملي گالري، ملي آرشيف، کابل لرغوني ښار، جابر شاه بن، نوي ښار د لتيک فروشي، ککونډه، د پغمان چنډل بلي څخه
- ۱۱- هرات يوز، امروزي مجيد فدايان، رضا نظري آهاري، د ديپلوماسي، تاريخ او اسنادو مرکز، پيسرلي لومړی چاپ ۱۳۸۵.
- ۱۲- فصلنامه فرهنگي وېرهشي فرهنگ او ځوانانو د وزارت څيړنيزه تيولنه، شماره اول سال ۱۳۸۵ هـ. ش.
- ۱۳- د پېچ دري پښتني ولسي دودونه، غلام سرور گلاب زی صلي ۱۳۸۶ هـ. ش.
- ۱۴- د انټرنېټ څخه، عکسونه.
- ۱۵- فرامرز، سيد عبدالله، يادداشتونه.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library